

*Milena
Hübschmannová*

10. 6. 1933 – 8. 9. 2005

Životopis a bibliografie doc. Mileny Hübschmannové, CSc.

Narodila se 10. 6. 1933 v Praze, maturovala v roce 1951 na anglickém gymnáziu H. Fastry v Praze, v letech 195–1956 studovala hindštinu, urdštinu a bengálštinu na FF UK v Praze, studium zakončila promocí. Od roku 1953 se projevil její celoživotní zájem o romštinu, romskou kulturu a aktivní účast v romském emancipačním hnutí. Průběžně se věnovala sběru romského folkloru: pohádek, vyprávění, písní, přísloví, hádanek, později sběru etnologických údajů (tradiční léčitelství, funkce rodiny, rituální čistota, výklad snové symboliky atd.). Celý život sbírala „oral history“ - zejména osudy Romů na Slovensku za 2. světové války – a zároveň jazykový materiál (tzv. slovenská romština). Značná část materiálu byla zpracována a publikována v časopisech cizích (*Études Tsiganes, Lacio Drom, Gießener Heft für Soziologie* atd.), v domácích zejména poté, co přestala být uplatňována oficiální politika asimilace. Kromě časopiseckých statí spoluvydala i knižní publikace v ČR, NSR, Francii, Anglii. V prosinci 1956 nastoupila do zaměstnání v Čs. rozhlasu jako redaktorka v HRLD (Hlavní redakce literární a divadelní), v letech 1957–8 byla vážně nemocná, v r. 1959 podnikla první cestu do Indie. Na dalších (studijních) pobytech v Indii pak byla v letech 1969, 1990, 1998.

V r. 1963 se jí narodila dcera Tereza (vnoučata v letech 1982, 1985, 1999). Ve školním roce 1968/69 pracovala jako učitelka mateřské školky v romské osadě v Rakúsích u Kežmarku, kde získala nenahraditelné osobní a lidské zkušenosti s životem v romské komunitě. V letech 1969–1973 působila jako předsedkyně společensko-vědní komise ve Svazu Cikánů-Romů. Ten byl v roce 1973 zrušen v důsledku „normalizace“. V letech 1968–1974 pracovala v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, 1974–1975 na Pedagogické fakultě UK Praha. Mezi roky 1975 a 1982 byla bez stálého zaměstnání (pro nesouhlas s asimilační politikou uplatňovanou vůči Romům). Externě vyučovala romštinu a hindštinu na Jazykové škole v Praze. Až v roce 1982 tam byla přijata do interního pracovního poměru. Od r. 1991 působila jako vyučující romštiny a romistiky na FF UK v Praze v rámci Indologického ústavu (1991–1997 také výuka četby urdských textů). Od r. 1994 byla šéfredaktorkou časopisu romistických studií *Romano džaniben*. V roce 1995 získala titul CSc., tématem její disertační práce byl soubor odborných prací *Romistické studie I*.

Podílela se na různých mimofakultních aktivitách, např. průběžně spolupracovala s romským tiskem (donesdávna publikovala v měsíčníku *Amaro gendalos* pravidelnou rubriku *Romaňi historija*, předtím působila v redakční radě časopisů *Lačo lav, Amaro lav* atd.). Pomáhala s ediční přípravou čtyř romských publikací ve vydavatelství *Romaňi čhib* (1990–1996). Po emigraci šéfredaktorky Margity Reiznerové byla jeho činnost dočasně zastavena. Spolupracovala se zmocněncem pro lidská práva Ing. Petrem Uhlem (v různých komisích ustavených pro vyřešení jednotlivých kauz – např. odstranění vepřina z místa sběrného cikánského tábora v Letech, oponentury koncepce „Integrace Romů“ předložené vládě ČR atd.), s Muzeem romské kultury v Brně a s Phonogramm-Archivem Rakouské akademie věd ve Vídni. Podílela se na mezinárodním projektu Comenius-C2 a externě přednášela pro několik organizací, zvláště pro katedru sociologie a andragogiky na FF UP v Olomouci (působila tam rovněž jako členka ediční komise pro publikaci romistické literatury), dále pro nadaci *Nová škola* (nyní *Nová škola, o. p. s.*), pro romské asistenty ve školách, pro romské studenty dálkového studia na *Evangelické akademii* v Praze a pro romské studenty *Romské střední školy sociální* v Kolíně. Od roku 1996 působila v mezinárodní osmičlenné lingvistické skupině při *Centre des Etudes Tsiganes* v Paříži (finančně podpořeno Radou Evropy). Svou prací se podílela na projektech *Romano Centro* ve Vídni (např. v roce 1994 byla členkou mezinárodní poroty hodnotící literární soutěž v romštině romských autorů z Rakouska). Byla členkou týmu Státního pedagogického ústavu v Bratislavě, jenž připravuje osnovy i pedagogy pro výuku romského jazyka, literatury a historie Romů na Slovensku.

V roce 2000 se habilitovala – tématem habilitační práce byly *Romistické studie II*. V roce 1994 jí byla udělena Chartou 77 cena *Františka Kriegla*. V r. 1998 získala 2 diplomy udělené předsedou *Romské občanské iniciativy* (ROI) JUDr. E. Ščukou za prosazování programu ROI v oblasti vzdělávání a romské kultury. Dále byla oceněna Děkovnou plaketou za *Outstanding contribution to the Romani nation*, a sice na V. mezinárodním kongresu *International Romani Union* (IRU) v Praze 2000. V roce 2002 jí byla udělena prezidentem Václavem Havlem medaile za zásluhy III. stupně a v roce 2003 získala medaili *Za zásluhy I. stupně od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR* za významný podíl na uchování a rozvoji romského jazyka a romské kultury. V roce 1982 začala cvičit jógu pod vedením indického mistra Paramhanse svámiho Mahéšvaránandy, autora systému Jóga v denním životě.

Petr Wagner, *Romano džaniben* sborník romistických studií, jevend 2003

1. Vědecké monografie

Hübschmannová, Milena: Šaj pes dovakeras - Můžeme se domluvit

2. Kapitoly v monografiích a spoluautorství na knižních publikacích

1. Hübschmannová, Milena, a kol.

Abstrakta odborné literatury o Cikánech v ČSSR (1955–1972)

2. Mode, Heinz - Hübschmannová, Milena:

Zigeunermärchen aus aller Welt I-IV. Leipzig, Insel Verlag, 1983–1985.

3. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žigová, Anna - Žnayová, Edita: Méthodes de traitements médicaux populaires chez les Rom de Tchécoslovaquie. In: *Tsiganes: identité, evolution*

4. Dzurko, Rudolf - Hübschmannová Milena:

Ich bin wieder Mensch geworden (z vlastních magnetofonových záznamů životopisného vyprávění výtvarníka-samouka Rudolfa Dzurka a členů jeho velkorodiny sestavila a z romštiny přeložila Milena Hübschmannová)

5. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žnayová Edita:

Sar upre avka the tele - Fragments Tsiganes. Paris, Lierre & Coudrier Editeur (zpracované magnetofonové záznamy životopisných vyprávění tři Romů, pořízené a z romštiny přeložené autorkami)

6. Hübschmannová, Milena: Jak jsme sbírali romská přísloví

7. Hübschmannová, Milena:

Lexikografické přístupy při tvorbě romských slovníků

8. Lacková, Ilona - Hübschmannová, Milena:

Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou (z vlastních magnetofonových záznamů životopisného vyprávění nejstarší romské spisovatelky Ilony Lackové sestavila a z romštiny přeložila Milena Hübschmannová)

9. Bakker, Peter - Hübschmannová, Milena - Kalinin, Valdemar - Kenrick, Donald - Kjučukov, Hristo - Matras, Yaron - Soravia, Giulio:
What is Romani language
10. Hübschmannová, Milena:
Romština naznačuje původ Romů. Romové, tradice a současnost Roma, angoder the akanak
11. Hübschmannová, Milena:
Die Roma Indiens. Reisende auf dieser Welt
12. Hübschmannová, Milena: Několik poznámek k hodnotám Romů
13. Hübschmannová, Milena:
Od etnické kasty ke strukturovanému etnickému společenství
14. Hübschmannová, Milena: K počátkům romských dějin
15. Hübschmannová, Milena: Slovesnost a literatura v romské kultuře
16. Hübschmannová, Milena: To eat is to honour God

3. Původní práce v odborných časopisech

1. Hübschmannová, Milena: Co to je tzv. cikánská otázka
2. Hübschmannová, Milena - Řehák, Jan: Etnikum a komunikace.
3. Hübschmannová, Milena:
Společenská problematika Romů v ČSSR
4. Hübschmannová, Milena:
What can Sociology suggest about the origin of Roms
5. Hübschmannová, Milena: Základní díla romistické literatury
6. Hübschmannová, Milena: Jazyková politika Sovětského svazu
7. Hübschmannová, Milena: Gypsy folk poems from Czechoslovakia
8. Hübschmannová, Milena: K jazykové situaci Romů v ČSSR
9. Hübschmannová, Milena:
Roms in Czechoslovakia and their literature
10. Hübschmannová, Milena: Jste z rodu antilop, pane Mirgo
11. Hübschmannová, Milena: Bilingualism among the Slovak Roms
12. Hübschmannová, Milena: Les devinettes des Rom slovaques
13. Hübschmannová, Milena, et al:
Oniromanzia e simbolismo dei sogni fra i Rom slovacchi
14. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žigová, Anna:
Postavení snachy v tradiční romské komunitě
15. Hübschmannová, Milena: Jekhbareder binos - Die grösste Sünde
16. Hübschmannová, Milena:
Economic stratification and Interaction (Roma, an Ethnic Jati in East Slovakia
17. Hübschmannová, Milena: Oral folklore of Slovak Roms
18. Hübschmannová, Milena:
Les textes des chansons des Roms slovaques
19. Hübschmannová, Milena:
La credenza nel mulo fra i Rom Slovacchi
20. Hübschmannová, Milena: Slovesná tvorba slovenských Romů.
21. Hübschmannová, Milena:
Birth of Romani literature in Czechoslovakia
22. Hübschmannová, Milena - Žigová, Anna - Šebková, Hana:
Baro phral - Der älteste Bruder
23. Hübschmannová, Milena - Orgovanová, Klára - Šebková, Hana:
Note della delegazione cecoslovacca
24. Hübschmannová, Milena:
Three years of Democracy in Czecho-Slovakia and the Roma
25. Hübschmannová, Milena: Per finire la nostra strada
26. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žinayová, Edita:
I Rom Slovacchi durante la seconda guerra mondiale
27. Hübschmannová, Milena:
Osudy slovenských Romov v druhej svetovej vojne
28. Hübschmannová, Milena: Hlavné zásady rómskeho pravopisu.
29. Hübschmannová, Milena:
Poznámky ke knize Jiříny van Leeuwen-Turnovcové
30. Hübschmannová, Milena:
Trial and error in written Romani on the Pages of Romani
Periodicals in Romani in Contact
31. Hübschmannová, Milena: Historeo znamená pátrám
32. Hübschmannová, Milena: Pojem „učit se“ v romštině
33. Hübschmannová, Milena: Romaňi čhib - Romština
34. Hübschmannová, Milena:
Co napovídá o romské rodině tradiční seznamovací ceremoniál
35. Hübschmannová, Milena - Neustupný, V., Jiří:
The Slovak-and-Czech dialect of Romani and its standardization
36. Hübschmannová, Milena:
The Treasure of Romani Folk Tales

37. Bubeník, Vít - Hübschmannová, Milena:
Causatives in Slovak and Hungarian Romani
38. Hübschmannová, Milena: Romští hudebníci v Indii
39. Bubeník, Vít - Hübschmannová, Milena:
Deriving Inchoatives and Mediopassives in Slovak and Hungarian Romani
40. Hübschmannová, Milena: Čtyři písně o žalu
41. Hübschmannová, Milena: Vztahy mezi Romy a Židy na východním Slovensku před druhou světovou válkou
42. Hübschmannová, Milena: Inspirace pro rozvoj romštiny
43. Hübschmannová, Milena: Hin ajsi čajori... (o romských hádan-
kách)
44. Hübschmannová, Milena: Aleksandr Vjačeslavovič Germano

4. Různé závažné práce

1. Hübschmannová, Milena - Borecký, V:
Italské podněty ke komparaci cikánské a necikánské populace
2. Hübschmannová, Milena:
Některé korektivy sociálního chování v tradiční romské komunitě
3. Hübschmannová, Milena: Možnosti romštiny
4. Hübschmannová, Milena:
Survey of Romani studies in ČSSR after 1945
5. Hübschmannová, Milena: Je opravdu třeba tolik utrpení
6. Hübschmannová, Milena: How to motivate Romani children in order
to increase their interest for school education?
7. Hübschmannová, Milena: Nominalization in Slovak Romani
8. Hübschmannová, Milena: Češkoto učilišče i „Romipen“
9. Hübschmannová, Milena: Romové ve Slovenském státě ve vzpo-
mínkách pamětníků

5. Encyklopedie, slovníky, příručky a překlady

1. Hübschmannová, Milena: Romské pohádky
(Kniha obsahuje odbornou předmluvu autorky, vlastní sběr pohádek
v českém překladu je opatřen ediční poznámkou, údaji o vypravěčích, údaji
k jednotlivým pohádkám a povídkám, dále obsahuje přehled podle roku zápi-
su, období magnetofonových záznamů a přehled podle míst zápisů.)
2. Hübschmannová, Milena: Základy romštiny
3. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žigová, Anna:
Lačo lav sar maro - Dobré slovo je jako chleba (dvojazyčný sborník
romských přísloví)
4. Hübschmannová, Milena:
So hin pro svetos jekhbuter? - Čeho je na světě nejvíc?
(dvojazyčný sborník romských hádanek a anekdot, vlastní sběr, redakce
a překlad do češtiny)
5. Hübschmannová, Milena - Šebková, Hana - Žigová, Anna:
Romsko-český a česko-romský kapesní slovník
6. Hübschmannová, Milena: Amari abeceda - Naša abeceda
7. Hübschmannová, Milena - Jurková, Zuzana:
Romane giľa - Zpěvník romských písní
8. Davidová, Eva - Hübschmannová, Milena - Stojka, Peter:
Dúral me avilem (avri kidine le vlašika d'íla) - Z dálky jsem přišel
(výbor z olašské písňové poezie)

6. Ostatní publikace

1. Hübschmannová, Milena:
Cikánské písně (vlastní sběr, překlad do češtiny)
2. Ghálíb, Mirza: Rukojní lásky (překlad z urdštiny)
3. Hübschmannová, Milena: Romane giľa. (bilingvní sborník, sestava,
redakce a překlad poezie jedenácti romských básníků)
4. Hübschmannová, Milena: Kale ruži
(dvojazyčný sborník ukázek z romské literatury, sestava, redakce
romského textu a překlad do češtiny)
5. Fabiánová, Tera: Čavargoš - Tulák
(redakce romského textu, překlad do češtiny)
6. Fabiánová, Tera:
Sar me phiravas andre škola - Jak jsem chodila do školy
7. Giňa, Andrej: Bijav - Svatba
8. Ferková, Ilona: Čorde čhave - Ukradené děti
(předmluva, sestava a překlad šesti z devíti povídek do češtiny)
9. Horváthová, Agnesa: Pal e Bari Rama the aver paramisa - O Velké
Ramě a jiné příběhy
(překlad tří povídek a rozhovor s autorkou)

Jarmila Balážová
předsedkyně sdružení ROMEA
šéfredaktorka Romano vodi

Vzpomínám si úplně přesně, kdy a kde jsem se s Milenou potkala poprvé. Bylo mi osmnáct, čerstvě jsem studovala žurnalistiku na tehdejší FŽ UK, dnes FSV UK v Praze a moje kamarádka Judita Bednářová mě zavedla do Spálené ulice. Tam tehdy Milena učila romštinu v jazykové škole. Byla jsem okouzlená. Milena měla radost, že potkává mladou Romku, která studuje, ještě k tomu nevšední obor. Myslím, že trochu posmutněla, když zjistila, že moje romština je tak trochu - no, řekněme jako rozbitý hrníček. Jednotlivé střepy se mi tenkrát nedařilo skládat tak rychle dohromady. Navíc před ženou, která mluvila tak plynně. Stud, úcta a respekt - ty jsem cítila vlastně vždycky, když se naše cesty zkřížily. A dělo se tak poměrně často. Záhy jsem pochopila, že ačkoliv Milenin srdíčko zřejmě někde uvnitř ní pláče nad všemi těmi Romy (včetně mne), kteří v důsledku asimilace, holocaustu (moje rodina pochází z moravských Romů a řada z nich zahynula v koncentračním táboře, tudíž neměl kdo třeba moji maminku romštinu učit) a dalších útrap a zákazů ztrácí svoji vlastní mateřštinu, její citlivá duše jí nedovolí dát to na sobě znát. Nechtěla nikdy nikoho z nás zranit, ublížit mu. Naopak celých těch osmnáct let, které mi osud dopřál potkávat a poznávat ji, měla upřímnou radost nad každým, sebemenším zlepšením, každíčkou větou v romštině. Dnes neuvěřitelně lituji ve vztahu k Mileně dvou věcí. Tou první je, že jsem před ní romsky mluvila málo, protože se vždycky stydím a před člověkem, kterého si nesmírně vážím, dvojnásob, dělat něco, co neumím dle vlastního úsudku velmi dobře. Teď jsem si jista, že jsem nemusela být sama k sobě tak přísná, zejména proto, že bych tím Mileně udělala

velkou radost. Už to nenapravím, bohužel. Stejně jako druhou věc, která mě asi pojí s mnoha dalšími, kdo jí znali. Posledních pět let jsem toužila udělat s ní velký rozhovor. Dokonce už jsme o tom spolu mluvily a domlouvaly si termín. Osud nás předstihl, chtěl to jinak. Bohužel, bohužel pro mě. Už se nedozvím (ne na tomto světě a v tomto životě) odpovědi na otázky, které mě tolik zajímaly a které tak úzce souvisely s Mileninou duší, životem, vírou, moudrostí a pochopením. Plyne z toho jen jedno jediné poučení, jedna životní lekce, důležitá pro nás všechny, které Milenina smrt tak zaskočila. Nic, ani ta sebemenší, zdánlivě banální věc, cítíme-li ji uvnitř a toužíme ji udělat, nesnese odkladu. Vždycky už je pozdě. I zítra už může být pozdě. Jenže jsem nechybovala sama a to z pocitu nedokonalosti, respektu a nepřipravenosti zpovídat ženu, která tři čtvrtiny svého života strávila snahou poznat a pochopit lidi, které většina společnosti považuje za přítěž. Chtěla nás poznat v naší přirozenosti tak moc a byla o správnosti té přirozenosti přesvědčena tak, že odmítla asimilační snahy komunistů vůči nám. Stálo jí to kariéru, ztrátu zaměstnání, zkomplikování vztahu s rodinou žijící již v té době v zahraničí, vystavení se špiclování všech těch estébáků. Nikdo neví, jestli toho litovala, ale asi ne. Ona nejenže svobodu cítila, ona svobodná byla. A stokrát víc v romské osadě, kde mohla říkat, co se jí líbí a poslouchat, co právě chce a co jí zajímá, než v respektovaném ústavu, kde by její křídla chtěli přistříhnout a zastříhnout do komunistického šedivého alibistického průměru. Dojímá mě, když teď čtu všechny ty vzpomínky lidí, zaskočených Mileninou smrtí stejně jako já, jak chtějí teprve teď naplno vyjádřit, co k ní cítili, co pro nás znamenala. Možná, že to ani jinak nešlo, Milena si totiž ve své vlastní obrovské skromnosti a pokoře na chválu své osoby nepotrpěla. Ona sama chválila ostatní neustále, sama se rděla, kdyby se o to někdo pokusil. A tak to všichni děláme teď. Chceme se vyzpovídat ze vztahu k této neobyčejné ženě. Vykríčet do světa, že to, co pro nás udělala, ona, už nikdo nepředstihne. A taky už nám to snad nikdy nikdo nevezme. Nemyslím jen hrdost na jazyk, o jehož kráse, bohatosti a rovnoprávnosti se všemi ostatními, nás přesvědčovala více než padesát let. Dokonce ani slovník, publikace, všechny ty básně a prózy romských autorů, které na svět literátů přivedla vlastně ona. Její největší přínos spočívá v ní samotné a jejím přístupu. Vždycky, od prvního okamžiku, kdy objevila podobnost hindštiny s romštinou a začala chodit mezi Romy a pomáhat jim v jejich boji o rovnoprávnost, z ní naprosto každý z nás cítil, že se k nám opravdu chová s úctou. V jejich očích byl každíčký Rom důstojný (teď nemám na mysli ty, kteří svůj původ zapírali, i když i pro ně měla Milena pochopení) - ten z osady stejně jako ten z paneláku. Vzdělaný i negramotný. Romka tradiční i emancipovaná. Ona si nikdy na rozdíl od jiných lidí nedovolovala, a především nechtěla, posuzovat, kdo ještě Rom je a kdo není. Zostuzovat romskou inteligenci, nedej Bůh jí citit jako konkurenci! To by nebyla Milena, kdyby naopak nezaplesala nad každíčkým, kdo projevil zájem se něco naučit, něco umět, zdokonalit se. Pamatuji si, jak se asi přede dvěma lety na jedné debatě rozčílila na řečníka (nechci zmiňovat jeho jméno teď v souvislosti s tímto článkem a zneužívat Milenina úmrtí k jeho kritice), který divně manipuloval s faktem, že Romové vlastně nemají svoji kulturu. Chudák Milena! Pustilo se nás do něj tenkrát víc, ona, jindy tak nekonfliktní, se myslím tenkrát dokonce i rozčílila. Řekla svůj názor a ze sálu odešla. Milena a její opravdová, upřímná, celoživotní láska k našim tradicím, jazyku, literatuře, nám. Kdyby věděla, co chystáme s kolegy! Přílohu, ve které se konečně vyznáme z toho, co nám dala a o co s jejím odchodem teď přicházíme! Víme, že by Milena nebyla ráda, jsem si jista. Ona by ty peníze, které stojí tisk, použila na něco jiného. Dala by je romské škole, osadě nebo organizaci, jako to mnohokrát bez jakékoliv medializace udělala. Pokorná, skromná. Jenže my to udělat musíme, je to naše jediná šance, konečně jí to říct a taky ostatním. Milenko, před rokem jste mi nabídla v kanceláři, stály jsme tenkrát ve dveřích a byly dost ve spěchu a já dost smutná, tykáni. Obrovská pocta, kterou jsem nikdy nedokázala ustát a tak jsem vám vždy znovu a znovu při dalším setkání vykala. Tak teď poprvé a naposledy: „Milenko, nezlob se a zkus tuhle přílohu vzít jako vyznání díků. Našich díků za to, že nám tě osud dal. Za to, jaká jsi byla. Vyznání mohlo být více, ale dalo to docela práci v tak krátké době všechny obvolat, příspěvky zredigovat, upravit. Nakonec jich bylo tolik, že jsme řadu z nich nemohli dát do této přílohy. Můžeš si je ale přečíst na internetu. Nezlob se a zkus to přijmout. Vždyť nás znáš i jedno z našich nejstarších přísloví hovořících o účtě: „Úctu dáš a úctu dostaneš.“

Tys nám jí dala přemíru. Nech prosím nás, ať ti jí alespoň nepatrnou část můžeme vrátit. Paříkeras tuke.“

*Milena Hübschmannová
v očích a vzpomínkách lidí,
jež měli tu možnost ji poznat osobně...*

Václav Havel

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
20. září 2005

Mileny Hübschmannové jsem si velmi vážil a její přesvědčení, s nímž v československé a posléze české společnosti prosazovala i nepopulární témata, mi bylo blízké. Také proto jsem ji v roce 2002 ocenil státním vyznamenáním. Jeho předčasného odchodu lituji, útechou mi však je trvání jejího díla v práci nových generací.

Anna Koptová

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
Milena, naše slniečko

Často si kladiem otázku: prečo som na svete? A prečo som postretala na svojej životnej ceste ľudí, ktorí ma, aspoň niektorí z nich, sprevádzali búrlivú astronomickú večnosť a pritom nestihli zanechať v mojom vedomí zapamätateľnú stopu a prečo iní vstúpili do môjho zorného poľa takmer nebadane ale s takou intenzitou duchovnej, fyzicky nepostihnuteľnej a neviditeľnej energie, že natrvalo ovplyvnili moje konanie v rozhodujúcich momentoch života.

Prvýkrát som sa s Milenou takmer zrazila vo dverách sestrinho bytu v Kežmarku. Bolo to koncom júna v roku 1977. Vtedy som ukončila vysokoškolské štúdium v Bratislave a prišla domov na posledné prázdniny. Milena bola práve na cestách a akoby len tak mimochodom spomenula, že cestuje s Ládom Sloupom, v aute majú voľné miesto a že môžem ísť s nimi. O Milene som v tom čase vedela len to, že je Češka, chodí do osád a zaujíma sa o Rómov. Jej návrh ma lákal nie preto, že by som dychtila nazeráť do hrncov cudzích Rómov, veď sama som Rómka, a preto som si nepripúšťala možnosť, že môj svet by mohol byť podstatne odlišný od ich prežívania, ale ako prvú novinársku profesionálnu príležitosť pozrieť sa na zúbky skutočnému životu a konfrontovať jeho prejavy s teóriami a poznatkami, ktoré som si dlhé roky veľmi poctivo osvojovala v škole. A tak som išla.

Našou prvou zastávkou bola osada v obci Žehra. Bolo krásne slnečné popoludnie, Rómovia posedávali na priedomí svojich príbytkov, niektorí sa len tak obšmietali okolo chatrč, deti sa hrali, výskali. Keď sa medzi nimi objavila Milena, vítali ju ako svoju vlastnú, radostne, s úctou. Hneď nás pozvali k stolu, nakrájali chlieb, slaninu, objavila sa pálenka... Najlepší paramisári rozprávali rozprávky, dlhočizné „vitejzika“ príbehy a Milena robila svoju prácu...všetko nahrávala. Vládla fantastická atmosféra, izba plná nedýchajúcich poslucháčov bola nabitá pozitívnou energiou, starcom i malým deťom svietili oči od vzrušenia a očakávania ako paramisár vypointuje príbeh. Všetci smútili a vzápätí sa usmievali, presne tak a presne v tých okamihoch, ako sa vyvíjal osud rozprávkového hrdinu...Odhalenie a obnaženie najhlbších poryvov rómskej duše, tak akosi by som pomenovala to nové, dovtedy pre mňa neznáme, možno len nevedomky tušené ale nie zažité. V tej atmosfére spolupatričnosti bolo nemožné odmietnuť pohostenie a neochutnať slaninu, ktorú nám ponúkal domáci pán. V mojom jedálničku slanina absolútne chýbala a doteraz chýba, ale vtedy som kúsok zjedla a dokonca mi pritom bolo fajn.

Z osady sme odchádzali neskoro popoludní. Už sa málinko stmievalo. V aute som dakovala Milene za fantastický zážitok, boli sme šťastní. O nejakú chvíľu ako kilometre ubiehali, zisťoval Láďa, neskôr i Milena a napokon aj ja, že nám niekto vykradol auto. Zmizli nejaké drobnosti ale tiež peniaze z mojej peňaženky. Takmer tisíc korún. V tom čase pekné peniaze. Akosi sa mi nechcelo veriť, že by to boli urobili naši žehrianski Rómovia. A vtedy Milena rozhodla. Vrátime sa do obce, požiadame policajtov, aby nám zapli obecný rozhlas a ja romanese oznámim Rómom, čo sa stalo a požiadam ich, aby nám vrátili ukradnuté peniaze, lebo máme pred sebou ešte kus cesty, veď aj v Budapešti na nás čakajú a už teraz nemáme dosť na benzín a jedlo. Verte, neverte, asi o pol hodiny sme sa vrátili do osady a „čhibalo“ nám podával dokrkvané bankovky - necelých šesťsto

korún. Potom, čo si v osade vypočuli naše rozhlasové „správy“, chýbalo začal krádež vyšetrovať, ale vinníkov nenašiel. Viacerí spomínali, že okolo auta sa podozrivo dlho obšmievali nejaké deti, ale či kradli, to nikto nevedel, alebo nechcel prezradiť. A pretože čas ubiehal, tí solventnejší urobili zbierku, aby aspoň zmiernili hanbu, ktorá padla na celú osadu.

V ten deň som spoznala líce i rub rómskej duše. Cez ňu som v ten deň začala spoznávať aj Milenu...všetko dianie vnímala bez rozhorčenia, pokojne, s nadhľadom. Netradične. Koho by napadlo riešiť takú chúlolistivú a zároveň trestuhodnú vec ako je krádež mierumilovne, obecným rozhlasom, rečou, ktorej Rómovia rozumejú, ktorú cítia a cez ktorú prežívajú radosť i bolesť?

Často o tom dni rozmýšľam. To, čo sa vtedy stalo, ako keby bolo predzvesťou... spoznať, pochopiť znamená prijať realitu. Byť prichystaný na vzácne nálezy, ale aj bolestivé straty, lietať vo výškach ale počítať aj s zdruvujúcimi pádmi, jednoducho byť pripravený a rešpektovať rub i líce tej istej mince.

Moja prvá „exkurzia“ trvala dva týždne. Milena ma zaviedla nielen do chatrčí v osadách, ale aj do súkromia veľkých rómskych osobností. V Prešove sme pár dní strávili u spisovateľky Eleny Lackovej, v Budapešti som objavila spisovateľov, prekladateľov, básnikov, výtvarníkov, medzi nimi aj Choli Darcziho a Tamaša Péliho. Tito ľudia ma prinútili rozmýšľať... o sebe, o Rómoch, o postavení Rómov v jednotlivých krajinách, v Európe...

Teraz viem, že Milena mi ukázala cestu... ved' bola pri všetkých ďalších zlomoch v mojom živote. To ona napísala Jankovi Cibulovi do Bernu o rómskej redaktorky, keď v roku 1978 chystal druhý svetový kongres Rómov v Ženeve a on ma tam aj pozval. V čase hlbokého socializmu som sa stretla s Rómami z celého sveta. Po prvýkrát som sa mohla rozprávať s ľuďmi z našej pravlasti a na vlastnej koži som mohla zažiť ideologické rozdiely medzi kapitalizmom a socializmom. To bola Milena, ktorá ma povzbudzovala, keď ma ŠTB zaradila medzi nepriateľov československého ľudu, ved' ona poznala eštebácke praktiky takmer dôverne. To bola ona, ktorá ma „prinútila“ zobrať pero do rúk a napísať prvú básničku v rómčine. To bola ona, ktorá mi ukázala, že rómčina je krásny jazyk, ktorým sa dá vyjadriť úplne všetko, že je to jazyk starší ako napr. slovenčina, má svoju históriu a dôstojnosť. To bola Milena, ktorá nás povzbudzovala pri všetkých nových a nových akciách... a iba nedávno, keď naša škola bola existenčne ohrozená, ponúkla nám 100 tisíc korún na výpomoc. Bola to ona, ktorá stála do posledných chvíľ svojho života pri príprave a realizácii národného projektu, ktorým sa do škôl na Slovensku dostáva rómčina do plánov a osnov základných a stredných škôl. S jej pomocou môže teraz vo vybraných školách najmenej 25 rómskych učiteľov učiť rómsky jazyk. S jej neoceniteľnou pomocou pracovali títo učitelia na pravidlách a heslári rómskeho jazyka...

Milena bola slniečkom, ktoré hrialo a povzbudzovalo. Spájala ľudí a národy. Práve preto žila na tejto zemi. Zanechala nám veľké poslanstvo. Teraz sa na nás díva, posielala nám blahodarnú energiu a očakáva, že budeme pokračovať v jej stopách. Klásť si otázku, prečo sme na svete, nie je zbytočné. Milena, ďakujem. Milena, ďakujeme.

Vyjádrení básnika Vlada Oláha ke smutnému úmrtí Mileny Hübschmannové

Amari phenije Mileno. Naše sestro Mileno

Mileno,

Ty jsi nás povzbudila ke psaní. Mnozí spali a nevěděli o svém talentu.

A Ty jsi v nás náš talent probudila.

Ilona Ferková, Elena Lacková. Ty jsi je povzbuzovala, aby psaly romsky.

Tera Fabianová, Andrej Giňa...

A také já.

Já jsem Tě velmi obdivoval.

Objevila jsi nám naši identitu.

Ukázala jsi nám, že se nemáme za co stydět.

Že pocházíme z kulturního národa, který je velmi duchovně na výši.

V našich genech je pokoj, láska ke všem lidem.

A Ty jsi nám to všechno ukazovala.

Krásu romského jazyka, pohádek, přísloví, pověstí.

Ukázala jsi nám cestu z bída, temnoty a cestu ke vzdělání.

Ukázala jsi nám, že jsme NÁROD BEZ HRANIC.

Učila jsi nás, že jsme všude ve světě.

Že k sobě patříme.

I navzdory různým rozporům jsme schopni mezi sebou komunikace.

Že máme svoje osobnosti, kterých si vážíme.

Ukázala jsi nám naši lásku k dětem, ke starým lidem.

Chodila jsi z osady do osady a probouzela v nás vědomí, že jsme hrdý národ.

Objevila jsi pro nás, pro Romy, naši kulturu.

Za to na Tebe, Mileno, nikdy nezapomeneme.

Vryla jsi nám do srdcí velkou brázdou lásky a naděje.

Stála ses jednou z nás. Naši sestrou, Romkou.

Když nám ubližovali, cítila jsi s námi.

Bránila jsi nás, jako matka chrání svoje děti.

Byla jsi pro nás nejen učitelkou, ale i matkou.

Mnohým z nás jsi nasměrovala náš život.

Nikdy na Tebe nezapomeneme.

A budeme pokračovat Tvůj život, který jsi tu pro nás zanechala.

Nechť Ti Bůh žehná.

Nechť Tvoje duše se dostane tam, kam chce.

Mezi naše Romy, kterým jsi oddala celý svůj život.

Tvůj žák a oddaný přítel Vlado Oláh

Emil Ščuka

právnik

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Nemohu uvěřit, že Milena již není mezi námi. Jen těžko můžu popsat svoje pocity, které zpráva o její tragické nehodě ve mně vyvolala. Milenu jsem poznal téměř před třiceti lety jako student. Od té doby pro mě byla a nadále je jediným vzorem. Měl jsem ji moc rád a uctíval ji, její pokoru, lidskost, pracovitost a pochopení lidského bytí. Od Mileny jsem se učil a musím říct, že i po tolika letech jsem byl pořád jejím studentem. Vše, co jsem v životě udělal, jsem dělal s otázkou „co na to řekne Milena“. Milena mi po celou dobu pomáhala, dodávala energii, stála při zrodu všech aktivit; jako příklad jenom uvedu ty nejdůležitější. Inspirovala mě k založení divadla Romen v Sokolově, k vydávání romského časopisu L'il, byla spoluzakladatelkou ROI, časopisu Amaro lav, televizního vysílání Romale a dalších významných aktivit. Stála u zrodu romské školy v Kolině, vypracovala učební osnovy pro romský jazyk a romistiku. Milena byla pro mě inspirací, motivací. Bez Mileny bych rozhodně nebyl „Romem“. Milena pro mne i všechny Romy znamená to, co pro český národ znamená Václav Havel a pro Indy Gándhí. Nejsou to velká slova... je to pravda!

Mgr. Pavel Vaculík

koordinátor pro romské záležitosti, národnostní menšiny a integraci cizinců
Pro informační server Romea k úmrtí Mileny Hübschmannové

Také vzácná paní docentka byla tou osobou, která mne na přednáškách (tak jako i mnoho jiných) „nastartovala“ do práce pro Romy – děkuji jí nejen za to...

Ing. Jozef Holek

koordinátor národnostních menšin

Pro informační server Romea k úmrtí Mileny Hübschmannové

Jedno romské přísloví praví, že: „Opravdové štěstí pozná ten, kdo umí jiné lidi učinit šťastnými“, a paní M. Hübschmannová to uměla. Mnoho štěstí i na další cestě...

PaedDr. Ján Cangár, Mgr. Viera Šándorová, Mgr. Rastislav Pivoň

pracovníci Štátneho pedagogického ústavu SR

Pro informační server Romea k úmrtí Mileny Hübschmannové

Pracovníci Štátneho pedagogického ústavu vyjadrujú svoj hlboký žiaľ a zármutok nad tragickým skonom vzácneho človeka, vedca svetového formátu, nesmierne obetavej, dobrej a nadovšetko ľudskej Mileny Hübschmannovej. Pani docentka spolupracovala s našim ústavom pri príprave učiteľov rómskeho jazyka na základných a stredných školách, pri práci na nových pravidlách rómskeho pravopisu a ďalších aktivitách, ktorých cieľom bolo pomôcť Rómom a najmä našim deťom vo výchove a vzdelávaní. Milena Hübschmannová bola pre nás nielen vynikajúcim odborníkom, skvelým spolupracovníkom, ale aj nesmiernou oporou, ktorá nám bola vždy na pomoci v najťažších chvíľach. Česť jej pamiatke!

Jan Šipoš

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Vážení přátelé,
chtěl bych se přidat k dalším lidem, kteří si nesmierně vážili práce p. Mileny Hübschmannové. Je to velká ztráta, která zasáhla nás, Romy, ale i širokou veřejnost. Byl to člověk, který si určitě zaslouží naši úctu a velkou vzpomínku na celý život.

o. s. Athinganoi

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Dne 8. 9. 2005 tragicky zemřela ve věku 72 let námi všemi uznávaná a respektovaná doc. Milena Hübschmannová, CSc.

Občanské sdružení Athinganoi vyjadřuje hluboký zármutek nad touto tragickou událostí a nad ztrátou tak vzácného člověka, jakým paní docentka Hübschmannová bezesporu byla.

Truchlíme nad ztrátou velkého lidského ducha, který svou skvělostí ozářil životy mnoha lidí.

Navždy k nám budete promlouvat skrze poselství lidskosti a lásky, které po Vás zůstává a bude se předávat dál tak, aby neupadlo v zapomnění...Nechť je Vám země lehká!

Mi del tumenge o Del loki phuv!

Koordinátoři pro oblast národnostních menšin

PhDr. Jaroslav Balvín, CSc., specialista pro národnostní menšiny hlavního města Prahy

Božena Filová, koordinátorka pro záležitosti romských komunit hl. m. Prahy

Mgr. Jana Černá, specialista pro národnostní menšiny hl. m. Prahy

Pro informační server Romea k úmrtí Mileny Hübschmannové

Hlavní město Praha, 13. 9. 2005

Těžko se vyjadřuje k nenadálé události. Odešla přední specialista, odborně podporující i tvorbu romských autorů, kteří svá díla publikovali s finanční podporou hlavního města Prahy. Také vědecký časopis Romano džaniben, který Milena Hübschmannová v roce 1994 založila, byl v poslední době finančně podporován z programů podpory aktivit národnostních menšin na území hlavního města Prahy.

Pro vydání romské publikace, kterou podpořil magistrát, nebylo vyššího doporučení, než když se za ni postavila docentka Milena Hübschmannová. S nadějí na další výraznou spolupráci jsme pohlíželi do budoucna. Avšak život je krutý. Provází jej i smrt, která je všudypřítomná a zasahuje lidské osudy. I těch, na nichž stojí vysoká morální a vědecká zodpovědnost. I přes tuto událost se díváme do budoucna s nadějí, že žáci Mileny Hübschmannové budou pokračovat v pomoci romským autorům i ve své vlastní odborné tvorbě tak, aby mohlo hlavní město Praha i nadále finančně a morálně podporovat obrozovací proces romských komunit ve prospěch společného dorozumění.

Přemysl Veverka

člen Obce spisovatelů

Pro informační server Romea k úmrtí Mileny Hübschmannové

Pozdrav paní docentce Hübschmannové

Některé práce paní docentky Mileny Hübschmannové mě v poslední době provázejí neustále. Na tom by nebylo nic mimořádného: každý autor vychází z nejrůznějších zdrojů, ovšemže i z odborných publikací. Studie či stati paní docentky na mě však při psaní románu o čtyřech generacích jednoho romského rodu, který dokončuji, působí natolik, že budoucí knihu z určitého hlediska ovlivňují. Nejde ani tak o samotná fakta, jež lze jistě získat i jinde, ale o příznačně hübschmannovskou interpretaci jednotlivých jevů; tyto výklady pracují s permanentním a souběžným propojováním romštiny, romské literatury, kultury, folkloru, zvyklostí, sociální situace, životního způsobu, stupnice hodnot a podobně. Čerpat z takto pojetého vědeckého materiálu je pro spisovatele radost: za holým pojmem totiž kypí plnohodnotný život. Častokrát mě napadlo, že bych to paní docentce pověděl rád osobně. Žel, už se to nestane. A tak jí alespoň říkám: „Kaj džas?“ „Khere–ko Roma.“ Právě od ní vím, že tato frazeologie nevyjadřuje pouhý dialog („Kam jdeš?“ „Domů – k Romům.“), nýbrž významnou kulturní informaci, do jiných jazyků vlastně nepřeložitelnou, která kromě jiného znamená jednak pozdrav, jednak deklaruje skutečnost, že jde-li někdo „domů, k Romům“, uchyluje se do bezpečí, klidu a jistoty. Pevně doufám, že paní docentka Hübschmannová odešla „khere–ko Roma“.

Johannes Bosco Patrik Kraus, OSS.

opat multireligiozního Suverénního řádu Svatého Ducha

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Hluboce mě zasáhla zpráva o odchodu Milenky Hübschmannové. Byla to velká Žena našeho národa, byla jednou z nás. Kdykoliv jsem se s touto Ženou setkal, zářilo z ní tolik pozitivního, klid a vyrovnanost, která se ihned přenesla na mě samotného. Víím, že tyto pocity jsem nezažíval jenom já sám. Byla milována. A oprávněně! Když slavila své sedmdesáté narozeniny, studenti Romské střední školy sociální v Kolíně jí připravili skvělé uvítání, nacvičili krásný program k její počtě! Pamatuji si na její slova, která mi okamžitě vehnala slzy do očí: „Co bych byla bez vás, Romové. Co bych byla bez vás...“ I dnes, v tento okamžik, pláču. Milenka pro nás žila! Tolika lidem ukázala, co je být Romem. Hrdá a hluboce pokorná Žena. Odešla, ale není daleko... Zůstává vedle nás, ne však už v tomto trojrozměrném světě. Žije dál v čase bez hodin.

Věčný mír naší milované sestře Milence! Achen Devleha!

Miroslav Duna

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Miroslav Duna a další Romové z Nového Zélandu by chtěli vyjádřit ztrátu Mileny Hübschmannové. Byla to dobrá žena a člověk ve všech směrech, a proto doufáme, že je již v ráji u Pána Boha, kde není bolest ani žal.

doc. Ing. Fedor Gál, DrSc.

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

S Milenou Hübschmannovou jsem se po svém přesídlení ze Slovenska do Prahy setkával především při získávání svědectví romských obětí holocaustu a také při práci nad skvělým periodikem Romano Džaniben, které připravovalo do tisku mé nakladatelství. Nikdy jsem ovšem Mileně nestihl říci, že stála při mých profesionálních začátcích. Bylo to v šedesátých letech, kdy jsem začal věřit, že dialog je cestou k řešení závažných společenských problémů. Pracoval jsem tehdy na konceptu tzv. participativního přístupu a zcela náhodou jsem v sociologickém časopisu narazil na její dvě studie o komunikaci. Vznikaly v terénu romských osad na východním Slovensku počátkem šedesátých let. Jejich poselství o několik řádů překračovalo vše, co jsem do té doby četl a co bylo běžně dostupné v naší odborné literatuře. Pro Milenu Hübschmannovou nebyla věda kabinetní spekulací, ale nástrojem k poznávání a porozumění skutečného života. A fakt, že si pro toto poznávání a porozumění vybrala právě chudé a pronásledované romské etnikum, pro mě zůstal inspirací na celý život. Také si budu pamatovat, že dokázala až do samého konce žít a pracovat naplno. Velice bych se jí chtěl alespoň v tomto podobat.

Karol Sidon

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

To, že nás opustila paní Milena, je rána pro každého, kdo si uvědomuje, jak velmi společnost postrádá lidi jako ona, vědoucí a bytostně činorodé, jimž nesejde ani na uznání, které si zaslouží. Kdybych byl prezidentem, tak bych jí za celoživotní službu in memoriam daroval nejméně jeden Řád bílého lva. Jí by to bylo jedno, ale trochu by to snad pomohlo věci, které věnovala potenciál své inteligence, láskyplnou pozornost a úsilí.

Jan Jařab

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Byla neděle ráno, když mi zavolal Vladimír Špidla a řekl jenom: „Honzo, zahynula Milena Hübschmannová. Při autonehodě v Africe.“ Najednou jsme oba jenom mlčeli, jako by nás absurdita takové smrti zbavila slov. A myslím, že podobně zbavení slov byli mnozí lidé v České republice i mimo ni, ať už ji znali osobně či spíše zprostředkovaně. S Milenou Hübschmannovou jsem se setkával méně často, než bych si býval přál; méně často než třeba moje maminka, se kterou spolupracovala na různých knížkách a projektech. Přesto byla posledních patnáct let všude kolem, jako dobrotivá víla, kterou nemusíme ani trvale vidět, ale jejíž působení trvá. Šíří se totiž prostřednictvím romské kultury, na jejímž soudobém vývoji měla obrovský podíl, a prostřednictvím četných žáků i ostatních osobností, které ovlivnila. A přitom se našťestí nikdy nestala „živou sochou klasika“, pořád si uchovávala něco téměř dětsky bezprostředního. Ti, kdo jí v posledních letech vytýkali naivitu a romantismus, se mýlili – byla to ušlechtilost. Bude nám chybět.

Martin Šmaus

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové
V Odrách dne 22. září 2005

Vážení přátelé,
jmenuji se Martin Šmaus a napsal jsem knihu Děvčátko, rozdělej ohníček, moji první knížku, která získala výroční cenu Knižního klubu. O smrti paní Mileny Hübschmannové jsem se dozvěděl až tento den a tato zpráva mě velmi, velmi zasáhla. Už proto, že jsem musel při přípravě knížky – protože jsem Nerom, Necikán, gadžo – kromě vlastních zkušeností a zkušeností svých blízkých používat také spoustu dalších materiálů. A musím zcela zodpovědně říci, že všechno, pod čím byla podepsaná paní Hübschmannová, bylo jednoznačně nejvyšší kvality, a pokud jsem při psaní musel respektovat názory nějaké autority, byly to právě názory její. Také proto, že se na rozdíl od jiných shodovaly s mou osobní zkušeností. Myslím si dokonce, že paní Milena Hübschmannová byla spoluautorkou mé knihy, i když o tom, že jsem ji psal, vůbec nevěděla. Zejména její romsko-český slovník se základy mluvnice byl pro mě zcela nepostradatelný; ta malá růžová knížečka se z častého používání pod mými rukama téměř rozpadla. Romani je krásná, stará řeč, kterou už se bohužel dneska téměř nemluví, a je mi to samotnému tak líto, a protože se bojím, abychom o tu vaši řeč nepřišli, napsal jsem tu knížku... Je mi velice smutno z toho, že tu již s námi paní Milena není, je mi líto, že už si mou knížku nepřečte a že už ji nestihnu poděkovat. A je mi líto, že jsem to z respektu k jejímu velkému jménu neudělal dříve. Mamě se utěšuji, že pokud tahle krásná řeč, které paní Hübschmannová věnovala celý svůj život, přetrvá, a pokud se budou dál zpívat a žít písničky, které ani nejdou zapsat do not, protože proudí a tryskají odněkud z hloubek bolavé lidské duše, paní Milena tu pořád bude s námi.

Jelena Silajdžić

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

S Milenou Hübschmannovou jsem se seznámila v roce 1998. Důvodem našeho setkání byla myšlenka uspořádat světový romský festival. Společně jsme s dalšími nadšenci začali připravovat první ročník festivalu Khamoro, který proběhl v roce 1999. Nejenom při prvním ročníku, ale také při všech dalších byla naše Milena velkou oporou a pomáhala ze všech sil, aby se na festivalu setkávali ti nejlepší romští umělci z celého světa, ale také čeští a zahraniční romští intelektuálové. V případě Mileny však nešlo jenom o profesní spolupráci, bylo to mnohem víc... společně jsme diskutovány o různých životních tématech, o našem v mnoha ohledech podobném pohledu na svět, ale i o každodenních problémech a radostech. Milena zasvětila celý svůj život romskému národu, prožívala každou nespravedlnost vůči Romům a osobně žila myšlenkou, aby celý svět vypadal jinak. I když i já mám občas pocit, že to, co dělám, je užitečné, má to smysl a může to přispět k dobré věci, vždycky, když si vzpomenu na Milenu, připadá mi to ve srovnání s tím, co dokázala ona, jako maličkost. Jsem hrdá na to, že jsem měla Mileninou důvěru. Naposledy jsem ji osobně viděla koncem května tohoto roku téměř symbolicky na jednom z koncertů Khamora. Její slzy radosti z toho, co viděla na jevišti i v publiku, jsou jedním z impulsů, které mi dodávají sílu a energii pokračovat v mnohdy nelehkých okamžicích. Díky, Mileno, nikdy na tebe nezapomenu, nikdy nezapomenu na tvůj jemný hlas, kterým jsi vyslovovala tak silné myšlenky a emoce. Po zkušenostech s válkou v mé rodné zemi jsi byla jednou z těch, kteří mi v mém „novém“ životě dodali sílu, a budeš mi ji dodávat dál i přesto, že již nejsi mezi námi.
Tvoje Jelena

Petr Třešňák

týdeník RESPEKT

Díky za Milenu Hübschmannovou

Na následky autonehody v Jihoafrické republice zemřela minulý čtvrtek nejslavnější česká romistka Milena Hübschmannová. Vzpomínat na ni určitě budou zdejší Romové, ale vděčnější díky by za ni do nebe měla poslat „bílá“ většina. Tahle žena vykoupila českou společnost z hanby. V dobách, kdy stát nabízel Romům jen asimilaci nebo kriminál, zářila jako osamocený hlas přátelství, zájmu a respektu k jinakosti. Milena Hübschmannová, joginka sečtělá v klasických indických knihách, věřila, že její profese jí byla dána do vinku jako karmický úkol, a při četbě jejího životopisu se zdá, že na tom něco bude. Ve dvanácti letech Milena fantaziruje do slohové práce, že se narodila v Indii a ovládá dvaadvacet dialektů, od čtrnácti let se učí bengálský a hindský a čte básně Rabindranátha Thákura. Na vysoké škole přidává ještě urdštinu a touží uvidět Indii na vlastní oči. Jenže začínají padesátá léta, na hranicích padá železná opona. A pak jednou na brigádě v Ostravě zaslechne Hübschmannová

od party snědých dělníků povědomá slova. Je to životní objev: do Indie se přes dráty nedostane, ale našla Indii tady. Brzy už tráví spoustu času v romských rodinách v českých městech i osadách na Slovensku, učí se řeč a sbírá pohádky, přísloví, hádanky. „Byla jsem obklopena láskou, úctou, upřímným, a přitom ohleduplným zájmem, štědrě hoštěna,“ vzpomíná později. „Nepřicházela jsem totiž Romy poučovat, nýbrž se učit.“ Od šedesátých let jim začíná věnovanou péči vracet. Povzbuzuje své literárně nadané přátele jako Andreje Giňu, Elenu Lackovou nebo Teru Fabiánovou, specializuje se na hledání talentů a pomáhá jim prosadit se. Sepisuje první romskou gramatiku, pohádky a později česko-romský slovník. Zásadně nesouhlasí s politikou asimilace, podle níž se mají Romové rozpustit v českém živlu a zapomenout svůj původní jazyk a kulturu. Po srpnové okupaci, kdy normalizační tlak na romskou komunitu přitvrzuje, musí Hübschmannová kvůli svým názorům odejít ze Sociologického ústavu Akademie věd. V osmdesátých letech se jí podaří prosadit vyučování romštiny na Státní jazykové škole, po revoluci pak zřízení regulérního oboru romistiky na Univerzitě Karlově, který až do své smrti vede. Její poslední prací bude dvoudílná publikace Po židoch cigáni - záznam svědectví slovenských Romů z druhé světové války, jehož vydání se chystá v nejbližších měsících. Milena Hübschmannová měla bezesporu významné vědecké zásluhy, její odkaz ale území lingvistiky a folkloristiky dalece přesahuje. Jako první ukázala, že kultura a životní zkušenost vysmívaného etnika mají svou nenahraditelnou cenu. A vychovala si dost následovníků na to, abychom mohli doufat, že se tenhle „objev“ už nikdy neztratí.

Presbyter David Dudáš

romský pravoslavný kněz

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
Rokycany, 22. 9. 05

Odchod každého člověka-osobnosti je vždy bolestný, smutný. Co však říci o odchodu tragickém a nešťastném? Otázka zůstává bez odpovědi a jediné, co zůstává, je víra v Boha. Věříme, že Hospodin Bůh zná tyto odpovědi, a my hříšníci se můžeme jen s důvěrou k němu obracet a prosit ho o spásu takto zahynuvšího člověka. Romové pláčí, neboť ztratili v osobě paní docentky Mileny Hübschmannové člověka drahého a váženého, bojovnici romského obrození, velikou svoji zastánkyni. Nyní je čas se modlit a snažit se, aby její památka zůstávala mezi námi stále živá. Vzdávám úctu paní Mileně a připojuji modlitbu.

„Ty, Hospodine, jenž jsi smrt přemohl, ďábla zmařil a světu svému život daroval: ty sám, Pane, upokoj duši zesulé služebnice své Mileny v místě hojnosti, v místě pokoje, kdež pominulo soužení, pláč i lkání.

Všeliký hřích, jehož zesulá se dopustila ať slovem, skutkem nebo pomyslením, odpusť jí jako dobrotivý a lidumilný Bůh.

Neboť není člověka, jenž by živ byl a nehřešil.

Ty jediný jsi bez hříchu, spravedlnost Tvá je spravedlností navěky a slovo Tvé jest pravda.“ Věčná paměť

Helena Clark-Jiřincová

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
Dvě vzpomínky na Milenu Hübschmannovou

Je to někdy na úplném konci 70. let. Je mi patnáct nebo šestnáct let a sedím v malické pracovně sinoložky dr. Zlaty Černé. Právě se zabývám popisováním drobných artefaktů ze zlatého plechu inventárními čísly; jsem na jedné ze svých prvních prázdninových brigád v Náprstkově muzeu na Betlémském náměstí v Praze. Muzeum se mi později stane letním útočištěm po celou dobu středoškolských studií; vnitřním světem, který ostře kontrastuje s tím venkovním, neobyčejnou sešlostí vzácných lidí zabývajících se mimoevropskými kulturami. Z mého soustředění na práci s tuší mě vytrhne až nečekaná návštěva. Ve dveřích se objevuje štíhlá žena mladého vzhledu; dlouhé tmavé vlasy jí splývají volně po zádech. Okamžitě se s dr. Černou zaberou do intenzivního rozhovoru. Návštěvnicka má v sobě něco velmi indického; možná to dělá její fyzický vzhled a možná je v tom i něco jiného. Ještě neobyčejnější je ale to, o čem mluví: mluví o lidech, kteří budou až někdy o deset let později v české společnosti oficiálně nazýváni Romové. A mluví o nich naprosto neobvyklým způsobem: s úctou, se zájmem, s nadšením. Snažím se předstírat, že neposlouchám cizí rozhovor, ale obě ženy jsou tak zabrány do hovoru, že mě vůbec nevnímají. Když návštěvnicka o mnoho později odchází, neznám její jméno, ale v místnosti po ní zůstává zvláštní energie. Druhé setkání se odehraje skoro o deset let později, v druhé polovině 80. let. Studuji speciální pedagogiku na Pedagogické fakultě UK a nedaří se mi najít téma diplomové práce. Najednou v etopedii - pedagogice obtížně vychovatelných dětí - narazím na kapitoly o Romech a v tu chvíli se mi spojí moje dávná nesplněná touha studovat etnografií s mým vlastním studijním oborem. Vydávám se hledat další informace - kapitoly v etopedii nestojí ani za řeč - a zjišťuji, že prostě nejsou. V akademické knihovně Pedagogické fakulty nacházím jen dvě publikace, obě víceméně antropologického charakteru. Etopéd, který má romské téma ve svých přednáškách, se mi svěří, že to dělá proto, „že to nikdo jiný dělat nechce“. Až se jednou o své frustraci zmíním Rutce, mojí kamarádce a spolužačce ze základní školy. Rutka navrhne, že bych se měla seznámit se spolužačkou její maminky z anglického gymnázia v Praze. Doslova řekne: „Ona je trochu blázen, víš. Představ si, jezdí do cikánskejch osad na Slovensko a normálně tam s téma lidma žije. Ale jinak je strašně hodná.“ A tak jsem se konečně seznámila s Milenou Hübschmannovou, jedním z nejdůležitějších lidí v mém životě. A Milena nejenže hned při mé první návštěvě ve Štěpánské navrhla téma mojí diplomové práce a pomohla s těžko dostupnou bibliografií, ale zároveň mě přemluvila, abych se přihlásila na romštinu pro začátečníky, kterou právě na Jazykové škole v Praze otevřela. A protože pro její studenty - jak příznačné - nebyla prvního půl roku třída, scházeli jsme se zase ve Štěpánské a užívali si její štědrosti intelektuální i materiální. A tak se mně, která se domnívala, že její život je už zcela vyplněný dítětem, rodinou a studiem, otevřel úplně nový svět - svět Romů.

Ruben Pellar

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

S vděčností myslím na PhDr. Milenu Hübschmannovou jako její žák. Jako učitelka motivovala svým tvůrčím přístupem a nadšením pro obor. Je skutečnou zakladatelkou moderní romistiky u nás. Na rozdíl od dřívějších lexikografických pokusů, které zdaleka přesahuje již svým rozsahem, zachycuje její slovník romsko-český a česko-romský jako první také romskou frazeologii. Je-li literatura duší národa, pak má jako sběratelka romské slovesnosti, redaktorka a spolutvůrkyně původní romské literatury a překladů do romštiny obrovské zásluhy na tom, že se český čtenář s touto duší a jejím bohatstvím a krásou poprvé důkladněji seznámil (například prostřednictvím její sbírky romských pohádek) v autentické podobě. Je mi líto zvláště to, že své dílo zanechává nedokončené, protože toho mohla ještě mnoho udělat.

Lada Viková

Milenina studentka, redaktorka Romano Džaniben
Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Bože, **Devla**,
mé srdce se stále ptá proč?
Ne, nevěřím v náhody,
autonehoda v Jihoafrické republice
žádnou náhodou být nemohla.
Chtěl jsi Milenu zpátky k sobě
a učinil jsi to rychle a bezpečně.
Že snad na své cestě zpět k Tobě netrpěla,
aspoň za to mohu děkovat.
Myslím na Malého Prince,
který se vrací na svou planetu...
Ale kdo víc nám tady, v hmotném světě, bude chybět?
Tolik energie a lásky z ní tryskalo,
byla gejzírem svých pověstných „geniálních nápadů“,
hnacím motorem i srdcem
střežícím ryzost naší práce.
Viš, jak sama prožívala bolest,
když předčasné odešly její žákyně a spolupracovnice,
nejdřív Edita Žlnayová,
pak Hanka Šebková,
vloni se s nimi u Tebe setkala i Mila Červinková.
Nyní ta bolest zasáhla tolik srdcí.
Devla, ča tu džanes, so keres.
Cítím, jako by se země otrásla,
a tam, kde jsme ještě před chvílí stáli pevně na zemi,
je nyní jen nedozírná propast, hlubina...
Nechci si připouštět,
kolik bohatství, vzpomínek
tu mohla po sobě zanechat.
Nestačila vše sepsat,
ale rozšla je do srdcí svých studentů.
Tento poklad, její odkaz, musíme střežit.
Ale – proč jen jsme jí nemohli vše splatit,
dokud tu ještě byla?
Zůstali jsme jí tolik dlužní.
Nad tím nejvíc pláču.
Devleja čačeja,
pařikerav Tuke, hoj amenge diňal la Milena,
kaj amenge te sikhavel o drom!
V srdci mi navždy zůstane vděčnost,
že jsem jí směla na své cestě
potkat.

Jan Ruml

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové
Svoboda v nesvobodě

S Milenou Hübschmannovou jsem se seznámil někdy v sedmdesátých letech, v době těžké normalizace. Z tzv. obrodného procesu nezůstal kámen na kameni. Pykal jsem za rodiče, podotýkám, že rád, studia v nedohlednu. Má profese zněla zauhlovač-odškvárovač v pražských plynárnách, každý druhý víkend volný. A tak jsme s kamarádem Láďou Sloupem začali jezdit do Skalice u České Lípy za Rudou Dzurkem a jeho bratry. Již dříve tam Milena pobývala, u Rudy jsme se poznali. Skalice, to byl šok: velký zchátralý dům plný Romů. Všechny generací, jedna velká rodina. Ruda Dzurko lepil barevnou skleněnou drť na jakýsi podklad, lepil na něj své fantazie, desítky a stovky obrázků romské mytologie. Jedli jsme gója, brambory pečené ve střívcích, pili všechno možné, hráli, zpívali a tančili od pátku do neděle nepřetržitě. Milena byla v etnografickém ráji, báječná, mladá a krásná. Myslím, že s ní Láďa chodil. Ruda lepil skleněné obrázky acetonovým lepidlem, jehož výpary se smíchávaly s vypitým alkoholem. Byly zdrojem snových inspirací, pro Rudu k imaginaci výtvarné, pro mne k představě světa, v němž lze žít. V té zlé době, kdy se nesmělo takřka nic, byl tento dům a lidé v něm žijící ostrovem svobody, svobody v nesvobodě. Nejen jejím vnitřním prožitkem, ale i svobodou fyzickou, hmatatelnou. Chtěl jsem tam být pořád, chtěl jsem tam bydlet a být jedním z nich. Jednou jsme ve Skalici zabili prase, byly hodiny. Vtom přijela sanitka pro babičku, málem jsme do ní prase naložili místo babičky. Svobodní krásní Romové. Jezdil za nimi kdekdo. Vzpomínám si na režiséra Hanáka a jeho dívku, jež tak pěkně tancovala. Láďa začal chodit s Jarmilou, Romkou, kterou si vzal pak za ženu. Svědčil jsem mu a záviděl. Piší o tom všem velmi neuspořádaně proto, že se zborcená mozaika mé paměti začala opět zaplňovat, když jsem se dozvěděl, že Milena již nežije. Po velmi dlouhé době jsem začal vzpomínat na sedmdesátá léta ve Skalici, která jsme společně prožili. Její smrt mne vrátila do doby, kdy jsem snad byl doopravdy šťastný.

Karolína Ryvolová

absolventka romistiky

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Milenu Hübschmannovou jsem poprvé spatřila na jaře roku 1996 na půdě Filozofické fakulty UK, když jsem se začala zajímat o studium romistiky, a jako zcela nezasvěcenou mě tehdy překvapila v každém směru. Nejprve mi vyrazil dech její orientální styl, od šatů z indické bavlny přes havraní vlasy až po černě podmalované oči, které bych u dámy jejího věku neočekávala. A posléze mě docela uzemnila svým projevem, směsici úctyhodné erudice, záviděníhodné vitality a dětsky spontánního nadšení. Odcházela jsem s naručí plnou romských tiskovin a pocitem, že jsem se právě setkala s někým opravdu neobvyklým. Později údiv vystřídal posvátná úcta. Obdivovala jsem její znalost Indie a tamních jazyků, fascinovala mě šíře jejích bezprostředních zkušeností z romských osad, a velice jsem se obávala jejího zoufalého „Já!“, když jsem nesprávně přeložila zadanou větu. Zároveň mě doháněla k šílenství chaotičnost jejího výkladu, věčné odbočky, „geniální nápady“ a dlouhé pasáže v romštině, kterým jsem ještě nerozuměla. Paní doktorka nepředávala vědomosti po kapkách, házela je na nás v nahodile svázaných balících, a utřídit už jsme si je museli sami. V posledních letech jsme se začaly sbližovat. Ukázalo se, že jsem si naši paní doktorku opředla spoustou mýtů. Nechodila spát se slepicemi, jak jsem se celá léta domnívala, ale ráda ponocovala; vůbec nebyla prudérní – zbožňovala drby a s ohromným zájmem se mě vždycky vyptávala, co je nového v mezilidských vztazích; navzdory předpokladům ráda četla romány a hluboce se

s postavami ztotožňovala. A největší překvapení mě čekalo, když jsem si k rozhovoru pro Respekt přivedla do Štěpky fotografa. Počítala jsem se zarputilým odporem a kolegu Güntera jsem předem připravila na eventuální neúspěch. „Je šíleně skromná,“ vysvětlovala jsem mu, „a nesnáší strojenost, možná tě vyhodí.“ Po rozhovoru jsem si odskočila na záchod a Milena upejpavě vstala od stolu, aby ji Günter vyfotil. Když jsem se vrátila, zastihla jsem fotografa a jeho objekt tak zabrané do práce, že si mě ani nevšimli. Paní doktorce zářily oči a pózovala tu jako modelka opřená o veřeje, s hlavou slastně zakloněnou, tu jako jogínka usazená v lososovém květu, a opět jako filmová hvězda s koketně podepřenou bradou. Jsem opravdu vděčná za to, že jsem byla přítomná takové a podobným chvílkám. Rovněž že jsem s Milenou Hübschmannovou trhala rybíz na zahrádce v Měchenicích, krčila se na sedačce spolujezdce při výletu do Višňové (řídila jako závodník formule 1 stížený amokem) a dělila se o čokoládu při společné práci u ní doma. Trápit se nemá význam – odvedla tolik práce, že se v příštím životě musí narodit minimálně jako bódhi-sattva. Osobně mě jako člověk a učitel obrovsky obdarovala a já se za to cítím zavázaná konat tak, aby na mě mohla být pyšná.

Mgr. Stanislav Fila, psycholog

riaditeľ KPPP v Banskej Bystrici

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Nič netušiac som sa pripojil na Internet a dal som si vyhľadať meno Milena Hübschmannová, aby som zistil jej mailovú adresu a poprosil ju, aby bola taká láskavá a súhlasila s umiestnením jej článku Co je tzv. cikánská otázka, ktorý uverejnila v Sociologickom časopise v roku 1970, ako aj state Romové a jejích pohádky, ktorú napísala ako úvod ku knihe Rómské pohádky v roku 1973, na stránke našej poradne (<http://kppbb.svsbb.sk>). A dozvedel som sa smutnú správu. Je mi ľúto, že som to tak dlho odkladal, ale teraz už viem, že jej mailová adresa je hubschmannova.milena@nebo.ro. Tak Vám, milá pani Milenka, posielam tento mail do neba, pretože ma teraz vidíte, ako to píšem, a prosím Vás, pomáhajte nám ľuďom, Rómom aj gádzom, odtiaľ zhora, tak ako doteraz tu na zemi. Ďakujem Vám, že ste mi stále otvárali oči, pretože k predsudkom nemá nikdy človek ďaleko. Vďaka Vám som sa celý život snažil Rómov spoznať a pochopiť.

S úctou

Mgr. Stanislav Fila, psycholog

riaditeľ KPPP v Banskej Bystrici

Eva Danišová

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Byla pro nás Romy požehnaním

Bíchađa la amenge o Devloro

Minulý mesiac mnoho z nás zarmoutila veľmi smutná zpráva o smrti pani Mileny Hübschmannové. Nechci vyjmenovávať její tituly a odborné práce, ktoré jsou nezpochybnitelné. Chtěla bych věnovat vzpomínku jejímu člověčenství, síle a odhodlání.

Kdo z nás měl to štěstí se s paní Milenou Hübschmannovou setkat, určitě ví, že se její práce změnila v poslání, které po mnoho let trpělivě krůček po krůčku naplňovala. Svým odhodláním dokázala bořit zdi netolerance, stereotypu a jednostranného pohledu společnosti na Romy. Nám Romům otvírala oči, probouzela v nás dávno zapomenutou hrdost a nutila nás zpochybňovat mýty. Pro mnohé z nás se stala sestrou, rádkyní, nejbližší příbuznou. Milovala nás takové, jací jsme. Nechtěla po nás, abychom se přetvářovali. Těšila se z každého malého úspěchu. Každé kratičké setkání s paní Milenou Hübschmannovou bylo oslavou lidství, pokroku a porozumění. Za svou práci nečekala ovace, a proto je těžké jí poděkovat. Žádná slova nejsou tak silná, aby vyjádřila můj obdiv a díky této skvělé ženě. Kdo ji znal, jistě nezapomene.

Bud' te s Bohem, naše Mileno Hübschmannová!

Oka čhon amen, ko la prindarahas, šundam but pharo hiros, hoj muľa e Milena Hübschmannová. Na kamav te randel pal lakere tituli, pal lakeri buři pre univerzita, bo oda sako džanel. Kamav te leperel lakero baro lacho jiloro, zor the e buři, so pal late ačhiľa. Kas has ajsi bacht, hoj prindarelas la manušňa, so la vičinenas e Milena Hübschmannová, mištes džanel, hoj vaš peskeri buři delas o jilo. Iľa pre peste bari phari buři, the na delas pes te phagel. Lakeri zor has ajsi bari, hoj laha čhivelas tele o fali, pal save has le Gadžengeri na tolerancija, o stereotipno dikhiben pre amende pro Roma. Amenge le Romenge, phundravelas o jakha, bantinelas andre amende o baripen pro romipen the kamelas, te keras ajsi buři, vaš savi amen o Gadže ašarena. Has sar amari pheňori, delas amen god'i, has amari „bibi“. Kamelas amen ajsen, save sam. Na kamelas, te laha das e дума ča kamukeri. Delas amen e pařiv. Te džalas jekh manuš amendar upreder, has lake te dikhel pro jakhora, hoj hiři pre amende barikaňi. Ko la Milena Hübschmannová ča čeporo prindarda, mištes džanel, hoj has bari lachi džuvři, manušňi. Delas amen zor. Vaš peskeri buři na užarelas, hoj lake klapkinaha le vastenca. Vaš oda hin phares te phenel, sar but la kamavas. O lava našti phenen, sar man pal late dukhal o jilo. Ko la prindarelas, ta šoha ñikda na bisterela! Džan paš o Devloro!

Amari „BIBI“ Mileno Hübschmannová

Eva Davidová

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové
MILENO, phenije

Významná česká romistka Milena Hübschmannová zemřela

Docentka Dr. Milena Hübschmannová tragicky zemřela dne 9. září t. r. při své cestě do jižní Afriky na následky vážné dopravní nehody, ve městě Kameeldrift severně od Pretorie. Bylo jí 72 let. Tak mluví fakta, kterým se nám nikomu nechce uvěřit... *Dukhal man o ilo...*

Zavzpomínejme si a třeba i zopakujme některé skutečnosti z jejího života a práce. Už od mládí jí byla blízká indická kultura a jazyky – a to stálo u počátků jejího zájmu o romštinu, o poznání Romů. Romštinu – romani čhib – se začala učit od Romů sama už jako studentka, na fakultě pak v úzkém kroužku prvních začínajících nadšených „badatelů“, v němž nás učil soukromě dr. Jiří Lípa. (Jeho první publikací o romském jazyku byla Příručka cikánštiny, vydaná v SPN Praha v roce 1963. Později však emigroval do USA, bohužel i s mnoha svými materiály pro připravovaný romsko-český a česko-romský slovník a mluvnici).

Hluboký zájem o romský jazyk byl u Mileny od začátku spjatý s postupným poznáváním kultury a života Romů v tehdejší Československu. Nejvíce jezdila na Slovensko, v podtatranské romské osadě Rakúsy strávila mezi Romy téměř rok jako učitelka mateřské školy. Své poznatky z této „romano gav“ pak zpracovávala i do své diplomové práce. Vzpomínám na tyto roky, kdy jsme s Milenou od roku 1953 (jako vrstevnice, jen půl roku věkově od sebe, na fakultě ve stejném ročníku) začaly obě poznávat Romy, nejdříve nezávisle na sobě – ona začala lingvisticky, já etnograficky (tehdy byla filozofická fakulta rozdělena na filologickou, na niž studovala Milena, a na filozoficko-historickou, na které jsem studovala já), a až v průběhu roku už více i společně. Na cestu k Romům Milenu (i mě) přivedl jistě Bůh. V té první polovině padesátých let ani později to ale vůbec nebyla lehká cesta – nikdo nic o Romech nevěděl, literatura téměř neexistovala, tehdejší komunistická společnost je považovala jen za „zaostalé obyvatelstvo cikánského původu“, které je třeba důrazně asimilovat, což bylo nejhorší koncem 50. let (zákon č. 74 z roku 1958 a soupis „kočujících a polokočujících osob“ v únoru 1959, s tlakem na romský jazyk, tradice, hodnoty, při neuznání etnika). Milena o této „společenské atmosféře“ ani později moc nemluvila, chodila a jezdila mezi Romy, kteří ji přijali. Podmínky našich začátků byly před těmi neuvěřitelnými padesáti lety, ale i později naprosto nesrovnatelné s lety současnými. Tak se ale postupně zrodila romistika.

Ještě však alespoň některá fakta, spolu s mými vzpomínkami: V červnu roku 1968 jsme byly obě konkursem přijaty do Ústavu filozofie a sociologie ČSAV v Praze, kde byla v rámci národnostního oddělení (jako pozitivní důsledek obrodného procesu „pražského jara“) ustavena odborná skupina pro výzkum „Cikánů“. Podmínky pro naši výzkumnou práci se však brzy zhoršily po srpnu 1968, kdy následně tzv. normalizační období znovu znemožnilo publikování pravdivých skutečností o našich Romech (což poznamenalo pak naše obě interní publikace vydané v roce 1975). Snažily jsme se přesto shromáždit nové poznatky, bojovat za uznání romské etnicity, založily jsme mezioborový tým a získávaly kolegy k romistické spolupráci v dalších oborech – v historii, psychologii, demografii, nejen tedy v lingvistice, etnografii a sociologii. Pokud jde o její osobní, rodinný život, v roce 1962 se jí narodila dcera Terežka (mně syn Martin, takže máme stejně staré děti).

Mileninou zásluhou začala vznikat a rozvíjet se romská literatura – vyhledávala a podporovala řadu romských osobností v psaní poezie i prózy, i v romštině. Před listopadem 1989 přispěla svým dílem i k přípravě a založení první samostatné romské strany – Romské občanské iniciativy, která sehrála velmi pozitivní roli hlavně na počátku 90. let v sebeidentifikaci Romů v Československu, o což jsme vždy usilovali.

Až v devadesátých letech mohla i Milena Hübschmannová plně realizovat své představy a sny. V roce 1991 založila v rámci Indologického ústavu Filozofické fakulty UK v Praze seminář romistiky, který vedla až do své smrti. Díky ní tak byla romistika poprvé u nás ustavena jako univerzitní obor (až poté vznikly další katedry či oddělení romštiny – na Univerzitě Konstantina Filozofa v Nitře a Spišské Nové Vsi, v Lučenci; romistika či sociální práce s etniky a Romy se přednáší i na Západočeské univerzitě v Plzni, na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, na Univerzitě Palackého v Olomouci a na Univerzitě JEP v Ústí nad Labem i Univerzitě v Pardubicích.) Z jejích studentů již někteří působí jako romisté či překladatelé romštiny (Jan Červenka, Zbyněk Andrš, Lada Víková, Jana Kramářová a mnozí další), mezi současnými studenty je i stále více Romů, což je dobře. Mezi její nejbližší spolupracovníky patřila Hana Šebková, která nás nedávno bohužel už také opustila. Spolu s ní a s Annou Žigovou zpracovávala Milena u nás první romsko-český a česko-romský kapesní slovník (v roce 1991 vyšlo jeho 1. vydání v SPN v Praze, v roce 1998 pak 2. vydání v nakladatelství Fortuna), v nejvíce v Čechách a na Slovensku rozšířené a používané jazykové skupině slovenských Romů. V roce 1994 založila časopis romistických studií Romano džaniben, který vychází dodnes.

Překládala z hindštiny, bengálštiny a zejména z a do romštiny.

Na jedné straně takto odborně naplněný život, na straně druhé Milena jako člověk – hluboký, citlivý, milující Romy (a Romové ji.), ale i svou dceru a vnoučata... Ale to nejsou dvě rozdílné tváře Mileny, to je ona celá. A tak v nás všech zůstane, to je její odkaz a památka.

Mileno, phenije, palikeras tuke. Mi del o Del tuke loki phuv...
Tiri Eva

Petr Pithart

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Pani Milena toho mnoho věděla a měla přemnoho žáků. Byla také schopnou a vytrvalou organizátorkou. To hlavní, čím však prospěla jak Romům, tak i Čechům, Moravanům a Slezanům, bylo něco jiného: pocelý život povzbuzovala sebevědomí Romů. Pochopila, že právě to je nejdůležitější předpoklad pro povznesení tohoto etnika. Sebevědomí u tolikrát podceňovaného a ukřivděného lidu nelze vzbudit apely, ale jen opravdovostí zájmu o to, jací jsou, co umějí, v čem jsou nenapodobitelná a nenahraditelná. A usilovným vytvářením podmínek pro to, aby to své jedinečné chtěli a dokázali vyjevit. O Romy se dnes zajímá leckdo; zájem pani Mileny byl však věcí nejen rozumu, ale i srdce. Romové to okamžitě poznali a přijali ji za svou. Kdekdo z nás radí, co a jak s nimi. Většina z nás je s názorem brzo hotova. Zájem motivovaný věrohodnou lidskou účastí a opravdovým zájmem nepoučuje, nenabádá, neradí. Ale spolehlivě dovede nejvíc. Dokázat v sobě spojit hlubokou vědomost a osobní účast není dnes ve světě odborníkům a expertům daleká běžeň. Ona to dokázala, a přitom tak samozřejmě, že si to člověk uvědomil, až když od nás odešla. Bylo pro mne ctí, že jsem pani Mileně jako předcházející vyznamenany předával cenu Františka Kriegla Za občanskou statečnost, udělanou Nadací Charty 77. Bylo to v roce 1992. Co jen od té doby udělala práce!

Zdeňka Jařabová

vedoucí Projektu romského vzdělávání na FF UP Olomouc

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Naše Milena Hübschmannová

Když jsem se v roce 1992 setkala s komisí ministerstva školství, která přijela osobně hodnotit projekt, který jsem vypracovala tehdy pro Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého a kterému jsme pro stručnost později říkali Projekt romského vzdělávání, byla u toho také Milena Hübschmannová. Šlo o naše první setkání. Lišila se tolik od ministerských úředníků, že si dodnes pamatuji na překvapený úžas, s nímž jsme reagovali na její nadšení a souhlas s představovaným projektem. Byl to také začátek naší spolupráce. Ještě ten den uplatnila sílu své osobnosti a přesvědčila mne, že k naplánovanému programu bych měla ještě přidat činnost publikační. Na mé námitky, že to neumím, argumentovala přesvědčivě, že se to naučím. Dodnes se někdy divím, jak jsem mohla souhlasit, ale měla pravdu. Naučila jsem se to a přijala do projektu finance, které byly publikační činnosti určeny. Mezi řadou knížek, z nichž některé vznikly ve spolupráci s pařížskou Univerzitou René Descartesa, byla pro nás důležitá a významná příručka Mileny Hübschmannové Šaj pes dovakeras, Můžeme se domluvit. Málokdo v této republice ví více o rozdílech mezi většinovou a menšinovou romskou populací, než věděla ona. A přece v nazírání na zásadní otázky každého života, jako je zrození, láska, smrt, najdeme rozdíly, které s tisíci dalších na obou stranách tvoří tu hráz, která brání vzájemnému porozumění, a tedy i lepšímu soužití. Dokud nebude tato hráz neporozumění překonána, naděje na úspěch budou stále jen nadějemi. Hodně se změnilo, ale kdyby tato příručka Mileny Hübschmannové tvořila součást školní výuky, všechno by šlo mnohem rychleji. Knižka vyšla ve čtyřech vydáních. Měli byste ji najít na všech základních školách, ale také na ministerstvech školství, obrany, vnitra, spravedlnosti a rovněž na Policejní akademii; tam všude byla dodána. Jen nevím, jestli ti, kterým byla určena, ji opravdu prostudovali.

S naším projektem spolupracovala docentka Hübschmannová také svou účastí v semináři katedry sociologie o soužití v multikulturní a pluralitní společnosti. Její přednášky o romském jazyce daly mnohým studentům, především nelingvistům, základní informaci o tom, jak je jazyk důležitý pro rozvoj každé jazykově odlišné komunity a její kultury a jak potlačení jeho vývoje (k němuž došlo u romštiny v období totality) znamená úpadek, ztrátu sebevědomí a identity. Spolupráci jsme rozvíjeli v mnoha oblastech, vždy nám ochotně poskytla požadovanou konzultaci. Bude ji postrádat naše malé společenství, ale daleko více celá romská komunita, pro kterou vykonala nedocenitelnou práci, když se naprosto rozhodující měrou podílela na vytvoření spisovného romského jazyka, a tak iniciovala vznik romsky psané literatury. Dobře se nám spolupracovalo a bude nám stále chybět. Mnozí příslušníci naší společnosti a mnohé instituce si teprve teď uvědomí ztrátu, která nás postihla.

Čest její práci, čest její památce.

Ondřej Giňa

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Vzpomínka na Milenu

Stále nemohu uvěřit tomu, co se stalo. Milena už mezi námi není. Mám před očima plno obrazů, ve kterých ji vidím. Někdy usměvavou, jindy vážnou. Měl jsem tu velkou čest poznat Milenu již začátkem 80. let, když přijela do Rokycan za mým strýcem. Byl jsem doslova ohromen tím, jak mluvila romsky a co všechno o nás Romech věděla. Často se do Rokycan vracela a vedla s námi dlouhé rozhovory o mnoha věcech, nad nimiž jsem tehdy mohl sotva přemýšlet. Romani čhib byla její veliká láska, a protože v Rokycanech většina Romů mluví romsky, byla tím velice nadšená a měla velkou radost, že na svůj mateřský jazyk nezapomínáme.

Jak je známo, Milena byla přísnou vegetariánkou. Vzpomínám si na příhodu, která se stala při její jedné návštěvě u nás. Manželka uvařila halušky se zelím a masem. Samozřejmě, Milena jako vzácný host dostala první talíř plný halušek, ale nikdo z nás nevěděl, že Milena maso nejí. Ona se velice omlouvala, že musí odmítnout nabízené jídlo, a bylo jí to velice líto. Jenže manželka vždy vaří halušky tak, že část jich nechává stranou, a ty pak dává do polévky. Zeptala se Mileny, zda by mohla jíst halušky s tvarohem, brambory a cibulkou, tedy bez masa. Milena souhlasila a manželka pro ni udělal halušky zvlášť. Velice si pochutnala a pokaždé, když k nám pak Milena přijela, měli jsme halušky s tvarohem. Jednou jsem

Milenu navštívil se strýcem a ona se na naši návštěvu velice těšila. Když jsme vstoupili do jejího bytu, překvapila nás zvláštní vůně. Milena pro nás připravila jednu ze svých vegetariánských specialit. Bylo to mango a smažený sýr. Bylo to nezvyklé jídlo, které mi příliš nechutnalo, čehož si Milena všimla. Ta dobrá duše se velice omlouvala, a dokonce nás zvala do restaurace na večeři. Bylo mi velice nepříjemné, že jsem vyvolal problém, ale taková už Milena byla. Snažila se podle svých sil a možností vyhovět či pomoci druhému. To je vzácný dar, jímž jsou obdarováni nesobečtí lidé, k nimž Milena patřila. Stala se naší sestrou a byla přijata do velké rodiny Romů, kteří ji znali po celém světě. Všude rozdávala pochopení, trpělivě vysvětlovala význam mateřského jazyka – romštiny – pro každého člověka a obzvláště v životě nás Romů. Proto si myslím, že nejlépe uctíme památku naší sestry Mileny tím, že budeme usilovat o zachování a rozvoj romského jazyka.

Milena, ač Devleha.

Jan Rác

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
Dne 26. 9. 2005

Porozumění mezi Romy a Neromy byl Milenin sen; hledala cestu mezi Romy a Neromy. Mluvila o tom, až každý člověk pochopí, že sám musí dělat něco pro to, aby tomu druhému porozuměl. Každá etnická pospolitost má svou specifickou komunikační symboliku – jazyk a kulturní zvyklosti –, kterou po generace vyvíjí, pozměňuje, doplňuje, aby se její příslušníci mezi sebou vzájemně dorozuměli. Když o porozumění mluvila, vždy narazila na to, že to bude dlouho trvat. Hledala neustále model komunikace, který počítá s přirozenou odlišností lidí a jejich kulturně-komunikační symboliky. Mluvila o tom, že měla štěstí zažít romskou kulturu i jazyk. Proto ji romská kultura inspiruje a ona z ní nabírá sílu.

Cituji: „Velice intenzivně bych přála Čechům, kteří tvrdí o Romech, že jsou nekulturní, aby se zúčastnili obřadu romských křtin, aby vnímali krásu a filozofickou hloubku nesčetných blahopřání, která jsou vyslovena nad malým človíčkem přijímaným do lidského společenství.“

Její slova zněla: „Nepřicházela jsem do romských rodin poučovat, nýbrž sama se učit.“

Proto byla u nás Milena vždy vítána.

Kamarád Honza ze Zlína.

Petr Uhl

novinář

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
Milena Hübschmannová a státní správa

Romství, které je jen jiným jménem svobody a volnosti ducha, se zřejmě vylučuje s něčím tak příškrčeným a ukázněným, jako je státní správa. Přesto však Milana Hübschmannová, která pro tisíce Romů a stovky českých a evropských intelektuálů romství jakoby zosobňovala, měla na státní správu vliv. Alespoň na mne, vládního zmocněnce pro lidská práva v letech 1998–2001, a na mnohé mé spolupracovníky z Rady pro národní menšiny, tehdejší Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity a odboru pro lidská práva. Byla pro nás nepochybnou autoritou. Působila v expertní komisi pro posouzení historické odpovědnosti za založení koncentračního tábora v Letech a za pozdější provoz velkovepřína, která navrhovala vládní řešení, jak tuto skvrnu na české minulosti a současnosti odstranit. Svým důrazem na romskou kulturu, historii a jazyk, na romskou kulturní autonomii a etnické obrození vyjadřovala vlastně jeden pól tehdejší (a i dnešní) vládní politiky vůči složitému vztahu Čechů k Romům. Nevystupovala otevřeně proti pólu druhému – sociální práci, právním a sociálním postupům ve prospěch Romů jako diskriminované sociální skupiny, ale nikdy nedovolila, aby jeho stoupenci popírali etnický a kulturní rozměr celé problematiky. Přiznám se, že mě hodně ovlivnila v mých postojích a přístupech a že jsem díky ní Romy lépe poznával a tím jsem se zbavoval bludů

Ing. Petr Víšek

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové

Paní Milenu Hübschmannovou jsem poznal na počátku osmdesátých let, kdy mě pracovní povinnosti přivedly k problematice Romů. Napadlo mě, že by nebylo špatné naučit se pár romských slov. Dopadlo to jinak. K paní profesorce (jak jsme ji říkali) jsme spolu s několika přáteli do jazykové školy chodili několik let. Nebyl to jen jazyk, který nás učila, ale pomohla nám poznat a snad i trochu pochopit jiný, romský svět. Bylo to, jako kdyby nás uvedla do cizí zahrady plné nových vůní, chutí, barev a květů. Pomohla nám poznat mnoho nových přátel. Tato poznání navždy ovlivnila můj život i další práci. Paní Milena Hübschmannová udělala ohromný kus práce pro Romy i pro ostatní, přiblížila a představila nám romský svět.

Miroslav Tancoš,

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové
předseda ÚV RDSS ČR

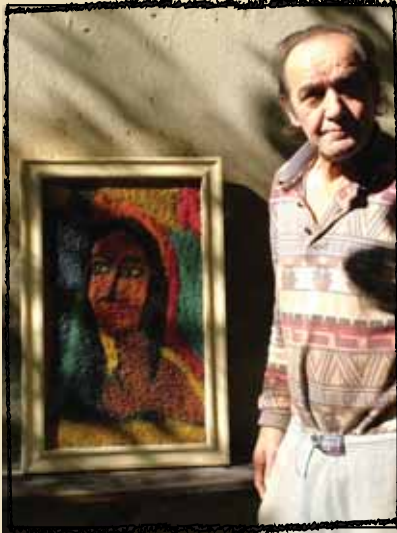
Všichni členové a představitelé RDSS ČR cítí hluboký zármutek nad tragickým odchodem paní doc. PhDr. Mileny Hübschmannové, CSc. Byla to naše věrná sestra a cítíme velkou ztrátu pro naši romskou komunitu nejen v ČR, ale i v zahraničí. Drahá Mileno, budeme Tě stále nosit ve svých srdcích a naslouchat Tvému hlasu. Ačhuv Devleha.

Rudolf Dzurko

malíř, dlouholetý přítel Mileny Hübschmannové, autor jejího portrétu
Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové
Milena pro mě byla nejlepším přítelem

Milenu Hübschmannovou jsem maloval někdy v roce 1979, 1980.

Bydlel jsem tehdy ve Vršovcích a Milena mě tam často navštěvovala. Byl to můj nápad, vytvořit její obraz. Jak jsme se seznámili? Ona si mě prostě našla. Jako romského malíře mě přivedla na světlo. Milena tehdy pracovala v antropologickém ústavu. Jednoho dne za mnou přijela domů. Sbírala romské pohádky a písničky a přišla proto i k nám. Bylo to vlastně kvůli mému synovi, který hezky zpíval a kterého Mileně doporučila jeho učitelka.

Já jsem měl tehdy zahrádku, kde jsem měl vystavené nějaké svoje věci, tehdy ještě dřevěné a z pís-kovce. Milena z toho byla nadšená a poprosila mě, zda bych jí jednu věc – takovou hlavu, jmenovala se Smutek – nepůjčil. Vybrala si taky jeden můj obraz a odnesla jej na pedagogickou fakul-tu na výstavu. Milenin obraz, který jsem namaloval, to je vlastně taková moje představa o tom, jak vypadala, když byla mladá. Dlouhé černé vlasy, velké oči. Ona se o existenci toho obrazu dozvěděla až několik let potom, co vznikl. Jednou u mě byla na návštěvě a ten obraz na ni má-lem spadl. Po jedné vernisáži jsme u nás doma uspořádali takové malé setkání, na které přiš-la i Milena. Její obraz visel nahoře v rohu místnosti a ona, aniž věděla o jeho existenci, si sedla přesně pod něj. Seděla v rohu na zemi, najednou se vytrhl hřebík ze zdi a obraz letěl dolů. Padl těsně vedle ní. Já jsem jí ale ani neřekl, že je to ona, ale ona to sama potom poznala. Naposledy byla u mě na návštěvě asi před rokem. A pořad jsme se téhle staré historce smáli. Když jsem se dozvěděl, co se stalo, byl jsem týden špatný. Hned jsem zjišťoval všude možné podrobnosti a vlastně to dodneška nevím a nepochopím. Milena byla první, kdo začal v Čechách, tehdy ješ-tě v Československu, něco ohledně Romů podnikat. Hodně mě mrzí, že jí ale moc Cigánů nezná a vlastně se o ní mluví až teď, když zemřela. Nebýt Mileny, neexistovaly by žádné organiza-ce ani katedra romistiky, nikdo by za ni tuhle práci neudělal. Je to její velká zásluha, že se začalo o Romech mluvit. Ona byla velká bojovnice. Sama mi jednou vyprávěla, jak se k nám Romům dostala. Studovala hindštinu a zjistila, že některá slova jsou hodně podobná romským. Troufám si říct, že byla za-kladatelkou romského obrození u nás. Je to její práce. Nečas a ostatní také psali o Romech, ale to byly spíše takové studie pro bílé. Ona se snažila romství skutečně rozšířit a povedlo se jí to. Romsko-český slovník, to je velká práce, kterou pro nás všechny zanechala. Myslím si, že takovou duševní snahu, jakou

ona měla, jen tak nikdo nenahradí. Moc se mi líbily její romské pohádky. Jedna z nich byla i o mém stýčkovi Palim. Jednou jsem jí o něm vyprávěl, ona to trochu předělala a nakonec z toho byla slavná věc, i herec Somr jí jednou někde četl a všichni se mohli potřhat smíchy. Dokud jedla Milena špek a maso, byla s ní velká sranda. Pak se z ní stala vegetariánka. Byla u nás tak dvakrát do týdne. Byla to naše rodinná známá, já jsem jí říkal ségro a ona mně brácho. Věděla o mně víc než všichni ostatní.

Milena ráda cestovala. Ona Romy skutečně studovala. Nikdy neřikala tohle nedělejte, tohle nesmíte. To jsem od ní nikdy neslyšel. Nechala každého žít tak, jak žil. Snažila se spíše zmapovat situaci, srovnávat. Zbrojila proti tomu, aby se Cikáni začlenili do konzumní společnosti. Měla strach, že by zmizela naše kultura-a ten strach byl oprávněný. Kdo z mladých Romů dnes umí romsky?

Soukromé gymnázium

PaedDr. Adam Gejza, Mgr. Adamová Irena, Mgr. Adamová Erika, Mgr. Lukáčová Ingrid, Mgr. Luptáková Jana, Mgr. Gašparová Eva, Mgr. Koptová Anna, Kokyová Magdaléna, Mgr. Polláková Mária, Mgr. Slobodníková Nataša, Ing. Radičová Gabika, Mgr. Samková Etela, Mgr. Horváthová Alena, Vašítková Jarmila, Hmilanská Eva, Balážová Emília, Mgr. Šándorová Viera, Mgr. Mirga Ivan, Mgr. Cina Stanislav, Ing. Mezei Jozef, Ing. Hero Ján, PhDr. Viliam Zeman, Mgr. Pivoň Rastislav, PhDr. Ravasz Jozef, Mgr. Balog Maroš

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Amari Milena

25 rómskych učiteľov rómskeho jazyka na Slovensku s hlbokým zármuťkom a s veľkým žiaľom v srdciach prijalo správu o tragickej smr-ti svojej učiteľky. Počas dvoch rokov našej prípravy, ako vyučovať rómsky jazyk, nám dávala pani do-centka svoje odborné vedomosti, pomáhala nám a ukazovala cestu ako ďalej. Jej myšlienka zaviesť rómčinu do slovenských škôl sa stala skutočnosťou. Rómčina sa vyučuje na dvoch základných školách a na piatich stredných školách. Na spoločných seminároch dokázala nielen nadchnúť každého z nás, ale aj poskytnúť dôležité informácie a vedomosti z oblasti histórie a jazyka Rómov, ktoré chýbali nám, učiteľom, k našej práci. Bola nielen našou učiteľkou, ale aj priateľkou, oporou pre nás v ťažko riešiteľ-ných situáciách a veľkým vzorom. Svojou rómskou dušou, obrovským talentom, múdrosťou a zároveň nesmiernou skromnosťou v nás zanecháva svoj odkaz, ktorý budeme ďalej odovzdávať mladej rómskej generácii. Semináre, kto-ré viedla, práce, ktoré sme začali, experimenty, ktoré sme začali realizovať, rozhovory, ktoré robila s nami, výskum, ktorý začala, to všetko zostalo otvorené a nedokončené. Budeme sa snažiť dokončiť začaté práce a projekty, ale cítime veľké obavy z budúcnosti bez jej odbornej pomoci a podpory. Jej odchodom stráca rómska akademická obec na Slovensku výnimočnú a nenahraditeľnú osobnosť, akú v súčasnosti medzi nami bohužiaľ nemáme.

Helena Baláabanová

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Pořád se ještě nemůžu ztožnit se skutečností, že se už nikdy nepotkám s paní Milenou Hübschmannovou, že se už neuvidíme. V posledních deseti letech jsme se nevidaly často, ale kdykoliv jsme se potkaly, pokračovaly jsme volně v kdysi dávno začatém rozhovoru, jako bychom se znaly odjakživa. Myslím, že poprvé jsem se s paní Milenou setkala tváří v tvář na prvním setkání Hnutí R v Berouně v roce 1994 nebo 1995. Bylo to setkání nesmírně vřelé, jako by se sešli staří známí. Mnohem dřív jsem se však setkala s Mileninými myšlenkami, které určitě ovlivnily můj další život.

Před téměř dvaceti lety jsem začínala pracovat jako mladá učitelka na zvláštní škole v Ostravě, kam chodily jen romské děti. O Romech jsem tehdy nevěděla nic, kromě několika nepodstatných informací z přednášek ze sociální patologie na vysoké škole a hromady předsudků, obecně tradovaných. Po několika měsících práce s dětmi ve škole mi došlo, že je zbytečné, vyčerpávající a kantorsky neefektivní s nimi bojovat. Rozhodla jsem se, že musím přijít na to, proč se chovají moji žáci ve škole pro mě tehdy nepřijatelným způsobem, a pak se mi to buď podaří změnit, nebo budu muset ze školy odejít. Souhrou náhod jsem se v té době stýkala s přítelkyní, která se po ukončení vysoké školy usídlila v Praze, bohatě se vdala, a protože se už na mateřské dovolené nudila, začala navštěvovat kurzy „exotické“ romštiny na jazykové škole, kde vyučovala právě paní Milena Hübschmannová. Vyprávěla mi o životě v romských osadách, o romské kultuře, historii a půjčila mi taky Mileninou knihu Šaj pes dovakeras. Bylo to pro mě tehdy sci-fi, ale našla jsem v té knize plno přesvědčivých odpovědí na své otázky. Moje přítelkyně poměrně záhy kurs romštiny opustila, není romistka a nikdy v té oblasti nepracovala, mě však toto první setkání s myšlenkami paní Mileny oslovilo natolik, že jsem překonala předsudky a strach

z neznáma a vydala jsem se na návštěvu rodin svých žáků. Brzy jsem se stala v komunitě vítaným hostem a práce s dětmi ve škole se posunula úplně jiným směrem, nebyla už o boji, ale o vzájemné důvěře. Od té doby uběhlo hodně času, já už neučím malé děti a moji první žáci mají už vlastní ratolesti, stále se ale setkáváme, bavíme se, spolupracujeme.

Ta kdysi nabytá vzájemná důvěra nezmizela.

A za to Vám moc děkuji, paní Mileno

JUDr. Alexander Döme

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Vyjadrujem svoj hlboký žiaľ nad ztratom nesmierne obetavej doc. Mileny Hübschmannovej.

Tomáš Habart

student romistiky, koordinátor Partners Czech
Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Není pochyb o tom, že Milena Hübschmannová byla výjimečná osobnost. To se samozřejmě odráželo ve stylu výuky na semináři romistiky na FF UK i ve vztahu ke studentům. Její přednášky měly i přes různost témat jedno společné: lásku k Romům a hlubokou víru, že otevřené srdce dokáže zbořit všechny zdi mezi lidmi. V každém okamžiku bylo patrné, jak sedíce tváří k nám M. H. prožívala to, o čem mluvila, ať již šlo o popis pozapomenutých romských zvyků, které měla sama možnost vidět na vlastní oči, nebo zmínku o romských přátelích, kteří nevydrželi tlak okolí a odešli v 90. letech do emigrace. M. H. si získala studenty kombinací odborných znalostí, kterými uváděla sledované jevy do kontextu, s přívětivostí a poutavostí jejich přednášení, osobitým humorem a zejména s energií a zánícností a zánícením pro vše, co dělala. Vždy zdůrazňovala nutnost interdisciplinárního přístupu romistiky a každou chvíli odkazovala ke konkrétnímu problému, který je třeba prozkoumat. Při jejich seminářích se nediskutovaly velkolepé koncepce na pomoc Romům ani odlišné způsoby zkoumání romské kultury – přístup M. H. byl v mnohém veden jiným, emocionálním směrem. Díky tomu dokázala na základě své neobyčejné životní zkušenosti a svým osobním zaujetím předat studentům něco mimoracionálního, něco, co přesahuje možnosti teoretických statí – pochopení a vztah k romipen, k romství, ač toto paradoxně není jednoduché vymezit. Důkazem jsou vyjádření díky těch Romů, kterým M. H. pomohla nalézt vlastní identitu. Co by podle mne rozhodně nemělo zůstat nezmiňováno, byla její skromnost. M. H. takřka nikdy nemluvila o vlastních zásluhách, např. jen mimoděk několikrát zmínila, že byla aktivní v rámci Svazu Cikánů-Romů. Podobně málokdy, jen tak mezi řečí, vyprávěla neuvěřitelné příběhy z cest po celém světě – takto kupříkladu vzpomínala na cestu po Rumunsku se slavným fotografem Josefem Koudelkou při příležitosti jeho výstavy v Praze. I tyto střípky jsou svědectvím o bohatém životě této neobyčejné ženy, která vykonala mnoho dobrého pro řadu lidí, zejména pak pro Romy. M. H. byla člověkem, na kterého nelze zapomenout, pokud jste ho poznali osobně. Já jsem tu možnost měl a jsem velmi vděčný za to, že jsem mohl být jejím studentem.

Karel Holomek

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové
Milena vykoupila českou společnost z hanby

Když vzpomínám na Milenu při smutné příležitosti jejího tragického skonu, vracím se v myšlenkách do hodně vzdálené minulosti před 37 lety. Je to vzpomínání někdy i radostné a svým způsobem je dnes poznamenáno nostalgií, vyvolávanou nadějami, které jsme v tehdejší Československu prožívali skoro všichni. Psal se rok 1968 a ve světě ho nazývali „pražským jarem“. V té euforii vznikl Svaz Cikánů-Romů, založený v Brně, jako výsledek emancipačních snah jedné národnostní menšiny, jejíž příslušníci až do této doby byli zváni občany romského, někdy také cikánského původu, a to jen v tom lepším případě. Milena byla častým hostem v Brně a byla vůdčí osobností ve všech programech, které se týkaly romštiny, její kultivace a nezpochybnitelného vlivu jazyka na kulturu Romů. To bylo její téma a tuto práci konala s nebyvalým nadšením a skromností. Byl to úkol průkopnický, z něhož jsme měli možnost těžit až po dalších 20 letech, když byl Svaz Cikánů-Romů po krátkém období zrušen komunistickou mocí.

Tehdy jsem měl možnost Milenu poznat jako člověka mimořádně vstřícného a tolerantního vůči každému člověku, který jí vyhovoval upřímnou náklonností k jejímu úsilí pozvednout ty, kdo ve společnosti nejvíce strádali. Byla ochotna učinit cokoli pro úspěch své vize, velmi často bez nároku na jakoukoliv odměnu, byla ochotna odpouštět těm, kdo ji zklamali, když zrovna nepotvrdili její nezlomnou víru v dobro člověka, zejména u toho, kdo je provázen nepochopením a odmítáním. Sám jsem měl potíže pochopit její vždy a za všech okolností pozitivní hodnocení každého, i když si to třeba právě ten dotyčný nezasloužil. Přemýšlel jsem, proč tomu tak je? Někdo řekl, myslím, že to byl Petr Třešňák, že Milena jako příslušnice většinové společnosti na sebe vzala úkol smývat hanbu této společnosti vůči Romům svým vlastním přístupem k nim a svou prací. Toho úkolu se Milena bezpochyby zhostila dokonale. Úkolu nanejvýš obtížného a obrovského, který mohl vykonat jen průzračně čistý člověk. Milena právě taková byla. Takových lidí je dnes málo. Chceme-li kráčet v jejich šlépějích, pokusme se být jako ona. To je nejlepší způsob, jak jí prokázat poctu a jak si uchovat vzpomínku.

Jaroslav Balvín

Pro Romano vodí k úmrtí Mileny Hübschmannové

O mém dvanáctiletém kontaktování s Milenou Hübschmannovou

S Milenou Hübschmannovou jsem se poprvé setkal v Ústí nad Labem někdy na podzim roku 1993. To jsem nastoupil jako novopečený vedoucí Ústavu pro studium romské kultury Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. A zcela zákonitě mě napadlo, že o programu nového pracoviště

a o spolupráci s odborníky se nemohu pobavit s nikým jiným, než právě s odborníci největší. Začala docela plodná spolupráce. Ústav pro studium romské kultury uspořádal pro učitele severočeského kraje poznávací exkurzi na tehdy významnou etnografickou výstavu o Romech v rakuském Kitsee, kterou pořádal známý slovenský etnograf Arne B. Mann. Této akce se na popud M. H. zúčastnila i většina jejích tehdejších studentů romistiky z Prahy. V Ústí nad Labem začala výuka romštiny, kterou postupně zajišťovali dva studenti romistiky z Prahy. Krom toho jsem zajišťoval přednášky M. H. a dalších odborníků pro ústecké studenty na univerzitě. Mimořádně významná byla účast M. H. na 3. setkání Hnutí spolupracujících škol R (HNUTÍ R), které bylo na univerzitě založeno, na jaře roku 1995, které jsem jako předseda tohoto hnutí organizoval, a které se konalo v Základní škole v Chánově. Doktorka Hübschmannová tam vystoupila s referátem o potřebě prosazovat romskou tematiku do škol, propagovat romské osobnosti jako vzory romským dětem. Potvrzením této výzvy učitelům romských žáků bylo i hostování divadla Romathan, na jehož představení Cikáni jdou do nebe obdrželi od Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústavu pro studium romské kultury, diplom a ocenění přední romské osobnosti Elena Lacková, Bartoloměj Daniel a samotné divadlo Romathan. V roce 1996 se nad Ústavem pro studium romské kultury i nade mnou samotným začaly stahovat mraky. Vedení Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem přejmenovalo ústav na Centrum romistiky a na odborném semináři za přítomnosti M. H. a jejích studentů vyslovilo nedůvěru programu, který počítal s vytvořením jednotlivých oddělení (oddělení jazyka a romské kultury, sociálních otázek a otázek pedagogických) a akcentovalo téma první: jazyk a romskou kulturu. Jeden ze studentů romistiky, který právě absolvoval u M. H., se vyjádřil, že považuje za absurdní, aby v čele Centra romistiky stál člověk, který neumí romštinu. A tak se také stalo. Pravda, romsky jsem neuměl. Jsem hlavně vystudovaný pedagog, historik, češtinář a filozof. A jako filozof jsem si (aspoň si to myslím) také počínal. Zkušenost mi dávala nadhled a bránila v zahořklosti. Zbystřilo to mou pozornost, po půl roce hledání práce jsem zakotvil na Magistrátu hl. m. Prahy, kde mám na starosti národnostní menšiny na území Prahy. Pro některé absolventy romistiky jsem stále zůstal „virtuálním romistou“, jak mě jeden z romistů nazval. S doktorkou Hübschmannovou jsem se však znovu, pomalu, začal opět kontaktovat. Ocenila např. vydání pohádek Eleny Lackové v češtině, které jsem převyprávěl, tak, že mě požádala, aby kniha byla vystavena na mezinárodním veletrhu knihy. Posílala za mnou některé své studenty na konzultace, ze strany hl. m. Prahy byly financně podporovány některé publikace romských spisovatelů, které ona a její studenti překládali, v posledních dvou letech byl financně podpořen i docentkou Hübschmannovou založený vědecký časopis Romano džaniben. Mimořádně si cením zejména toho, že Milena Hübschmannová navštívila v doprovodu romské spisovatelky Eleny Lackové i dvě mé fotografické výstavy s tematikou Romů, které také uznale ocenila. K největším zážitkům patřilo to, když se mi podařilo získat Milenu Hübschmannovou, Emila Ščuku, Vlada Oláha, Miroslava Dědiče a Mirku Preussovou, aby se sešli na dvacátém setkání Hnutí R v roce 2000, aby poděkovali Eleně Lackové za velkou osobní vstřícnost, kterou ke všem těmto osobnostem projevovala. Myslím říci, že Elena Lacková byla i pro mě krásným vzorem a že jsem s ní spolupracoval až do jejího skonu. Tato vzácná žena se mě vždy, když jsem byl u ní na Slovensku, vyptávala na Milenu, nechala ji pozdravovat apod. Nevěděla o určitých třecích plochách, které mezi mnou a docentkou Hübschmannovou a jejími některými studenty v průběhu mého působení v oblasti spolupráce s národnostními menšinami nastaly. A to bylo určitě dobře. Kvality člověka a odborníka se vyjevují postupně. I přes nevraživost a nedorozumění. Myslím si, že každý, kdo našel ve spolupráci s romskými komunitami, s romskými osobnostmi smysl své dlouholeté činnosti, se musel vyrovnat s celoživotním dílem, vědeckou erudicí, výraznou kritičností, ale i pochopením, neuhasínající vůlí i opravdovou lidskostí Mileny Hübschmannové. Tím jsem zákonitě musel projít i já. V článku Toma Grosse uveřejněném 19. září 2005 v The Guardian hodnotí autor „profesorku romských studií na pražské Karlově univerzitě jako jednu z předních expertů své generace, ne-li všech dob“. Já osobně se příkláním k té druhé alternativě. Je to zejména pro obrovskou šířku vědeckých, ale i společenských otázek, kterými se docentka Milena Hübschmannová zabývala. A v tom byla také pro mou odbornost a celoživotní zaměření nepřekonatelným vzorem.

Igor Malik

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Po několikrátě jsem četl zprávu, že paní docentka M. Hübschmannová tragicky zahynula někde na konci světa. Nemohu tomu uvěřit. Bude nám všem chybět. Vzpomínám, když mě učila romštinu a trpělivě vysvětlovala, jaká úskalí tento jazyk má. Její laskavý hlas nejde zapomenout.

Muzeum romské kultury přijalo zprávu o smrti Mileny s nepopsatelnou lítostí. Milena byla od počátku existence muzea jeho spolupracovnicí a podporovatelkou. Jako romistka a indoložka v jedné osobě se spolu s dr. Hanou Knižkovou stala autorkou scénáře k 1. sálu chystané muzejní expozice o nejstarších indických dějinách Romů. Se svými studenty muzeum pravidelně navštěvovala, dávala nám tipy na obohacení muzejních sbírek nebo na výzkumné cesty. Sama muzeu věnovala řadu unikátních materiálů, které pořídila nebo získala při svých cestách mezi Romy. Celé muzeum truchlí nad smrtí zakladatelky české romistiky, osobnosti světového formátu, nad smrtí vynikajícího člověka a přítele. Byl to člověk, který si určitě zaslouží naši úctu a velkou vzpomínku na celý život.

PhDr. Jana Horváthová, ředitelka

Muzeum romské kultury

Pro Romano vodi k úmrtí Mileny Hübschmannové

Milena se už nevrátí

Letos v dubnu jsem se společně s Milenou Hübschmannovou zúčastnila mezinárodní romistické konference v Istanbulu. Nikdy dříve jsem neměla možnost pobývat několik dnů v kuse s touto ojedinělou ženou, takže pro mě bylo velmi příjemné dělat jí společnost v letadle, těšit se z jejich postřehů i vzpomínek nejen na romistická, ale i životní témata. Potěšením mi bylo doprovodit ji v noci po přeletu k hotelu v centru neznámého města. Naopak ona pro mě znamenala doslova záchranu, když jsem při návratu na istanbulském letišti zjistila, že nemám pas. Pomohla mi situaci nejen zvládnout, ale i vyřešit, takže jsem se mohla šťastně vrátit domů. Tragická událost jednoho z nedávných dnů způsobila, že v sobě tuto nijak významnou cestu ukládám jako vzácnou nesmazatelnou vzpomínku.

Mileny jsem si vždy nesmírně vážila jako skutečného a u nás i největšího odborníka-romisty. Svě mnohdy převratné poznatky o Romech a jejich kultuře získávala především skrze možnost proniknout do duše etnika díky tomu, že si bravurně osvojila romský jazyk. A pak také díky hluboké citovosti a schopnosti empatie. Milena patří mezi nemnoho lidí, které obdivuji, i proto, že dokázala propojit svoji odbornost se svým životem. Její odbornost a život se vzájemně proplétaly, a to je myslím typické pro lidi, kteří berou práci stejně vážně jako život. Logický zdroj toho všeho nacházím ve faktu, že byla člověkem až neuvěřitelně rovně rostlým – nejen že nezvykle slušným a ohleduplným, ale především člověkem férovým, za kterého bych se nebála dát ruku do ohně. Nic z toho nepomůže proti náhodě nebo osudu, proti síle přírody nebo zvůli Boha. Říká se, že každý člověk je nahraditelný. Když mi byla oznámena její smrt, vnucovala se mi zdánlivě nesmyslná otázka: „Co budeme dělat?“ Teď ji pohřbíme, oplácíme, ale co budeme dělat potom?

Po jejím odchodu zeje propast na univerzitě, kde dala život, smysl a především potřebnou úroveň novému studijnímu oboru, i v u nás jediném časopisu romistických studií Romano džaniben, jehož souvislá řada od roku 1994 poskytuje skutečně potřebný základ romistického poznání a bez jehož přečtení se žádný romista nepohne dál. Nechci myslet na to, kolik rozpracovaných dlouholetých výzkumů a knih nestihla dokončit; ve svém perfekcionismu nespěchala, vždy chtěla mít důkladné podklady, které ještě důkladněji a pečlivěji zpracovávala. Ale především, kdo ji nahradí mezi Romy? Dávala jim nejen svoji lásku a porozumění, ale hlavně sebejistotu a vědomí vlastní ceny. Byla celoživotním donkichotem, který beze zbrání, tiše, ale jasně, vytrvale a neotřele na všech úrovních (včetně těch nejvyšších) přesvědčoval svět o ceně Romů a o jejich právu na rovnoprávný život. V tomto momentě jsem bolestně a pevně přesvědčena, že Milena JE nenahraditelná. Kéž by čas ukázal, že tomu tak není. Ona sama by tomu byla neskonale ráda.

Uvedli pro informační server Romea:

Phralalen Phenjalén Romalen,

Na pendjardjum personalno e Milena, ama asundem latar but lache butja. Sa odola so kerena lache butja upral e Romologija, on isi lache manusa/manusnja. Odoleste na tromale pe te bistardol pe o lacho manush. Lake familijake mangav jekh lokipe a sa e Romenge so e Phenjasa e Milenasa butja kergje thaj kolaborisarde, mangav olenge zuralipe.

Imer Kajtazi URYD Belgium

Bratři, sestry, Romové,

měl jsem možnost poznat Milenu pracovně a velice jsem obdivoval její práci. Byla velice dobrá žena a na takové se nedá jen tak zapomenout. Její rodině přeji upřímnou soustrast a sílu.

Imer Kajtazi, URYD Belgie

Loki phuv tuke Milen.

Mu'las amari bari manušni, phares pes mange činel pal e Milena, bos as sar miri phureder pheñ. Mek paše totalita la prindžardžom, jekhvar ginavas p novinki u joj odoj irinelas palo Roma .Avka šukar, le jilestar, chudelas paš amende. Arakh'fom lakeri adresa u bičhadžom lake palikeriben. Irindžas mange pale romanes. napačavas mire jakhenge, hoj pes del romanes te irinel. Savorenge ginavas oda l'il, imar olestar buter sar biš berš. Kerahas jekhetane buti andro romano patrin „Lačo lav“, Romano kurko . Bičhavelas amenge andre redakcia fotki, savoro so sas palo Roma u romani čhib. Joj sas, ko phundradža buter Romenge Langere jakha u sikhadžas amen baripnaste pro romipen. But latar the me sikh'fifom u palikerav lake vašoda. Jekhetane phirahas palo Roma pro Slovensko, avka lendar sikh'ľuvahas amaro romipen. Calo dživipen pes marelas vaš amaro romano nipos, u but Romenge hini andro jilo. Šoha pre Tute Milen, miri phureder phenije nabisterava. Amari romani čhib bararava dureder, gu'araha la avka, sar tu man sikhavehas. Le jilestar tuke Milen palikerav u mangav le kale čiriklores: „Dža, dža tu kalo čirikloro, lidža la Milenake jekh l'iloro. Hoj la rado dikhas, vaše buti lake palikeras u šoha pre late nabisteras.“ Loki phuvori tuke Milen.

Tiro terneder phral, Janko Horváth Bilovcistar

Lehkom zem Mileno!

Umřela nám naše sestra, je mi těžko. Byla jako moje starší sestra. Poznal jsem ji ještě za totality. Jednou jsem četl noviny a ona v nich psala o Romech tak hezky, až mě to chytlo za srdce. Vyhledal jsem její adresu a poslal jsem jí děkovný dopis. Odepsala mi romsky. Nevěřil jsem svým očím, že se dá romsky psát. Všem jsem dopis četl. Je tomu už dvacet let. Společně jsme pracovali v redakci Lačo lav a v Romano kurko. Do redakce nám posílala fotky, na kterých byly Romové. Ona nám Romům otevřela oči a naučila nás, co je romství. Velice hodně jsem se od ní naučil a za to jí moc děkuji. Vzpomínám, jak jsme společně chodili za Romy na Slovensko, kde jsme se od nich učili to pravé romství. Celý život zasvětila romskému národu a tím nám utkvěla v srdci. Nikdy na tebe, Mileno, nezapomenu. Ze srdce ti děkuji a prosím černého ptáčka: Běž, běž ty černý ptáčku, a dones Mileně moje srdce. Že jí mám rád a za její práci jí velice děkuji a nikdy na ni nezapomenu. Lehká ti zem, Mileno.

Tvůj mladší bratr Janko Horváth, Bilovicistar

DOVA - amare phenyake, phralese so nakhle akava dunyayi thay sa amare Romenge. O DEVEL SI YEKHI SHUKAREYA DEVLÁ,

TU SIYAN XANIK SO IKLJOLA KOTAR I POSHIK

THAY THOVESA AMARO BILACHIBE SO KERJAM AKALE DUNYAKE,

JANDO THAY BIJANDO.NASHTI E MANUSHESIRI YAKH TE OVEL

PHERDI AKALE DUNYAKE, SOSE SI XOXAVNO.

ADALESE, GUDLEYA DEVLÁ, THOV O BISHUKARIPE AMARE

ROMENDAR - PHRALENDAR THAY PHENJENDAR, SO ALE TE

SUMNALESTE. BARYAR O SHUKAR KOTORA SO KERJE AMENGE,

A THOV O BILACHIPE, TE KERDJE JANDO YA BIJANDO.

GUDLEYA DEVLÁ, ANE OLEN SO PO PASHE TUTE, THAY LOQAR

KER OLENGOR NAKHIBA KOTAR O SIRATI (PURT) JI KO JENETI.

OVEL OLENGE LOKHI I PHUV JI O DEVER DUNYAYI.

AMIN!

Te achon bibisterde maskar amende. Te baryarkera olengere shukar kotora so kerje, so achile mashkar amende- o anav olengor te na bistrel pes!

Ibrahim Osmani - Presevo- Srbija

Toto jest pro naši sestru, bratra, kteří odešli z tohoto světa, a pro všechny naše Romy.

Bůh je jen jeden!

Krásný Bože, ty jsi pramen vody, který vyvěrá z pouště a omývá naše hříchy, které jsme v tomto světě spáchali, ať vědomě či nevědomě. Lidské oko se nemůže zavřít před tím, co je v tomto světě živé. A proto, Bože dobrotivý, sejmi veškerou špatnost z našich Romů - bratrů a sester, kteří vešli do tvé svatosti. Vyzdvihni krásné činy, které pro nás udělali, a smyj jejich hříchy, ať vědomě či nevědomě. Dobrotivý Bože, přiveď je do své blízkosti. Ať je jim země lehká a je jim lehce i na onom světě. Amen! Ať neupadnou v zapomenutí mezi námi. Ať oslavíme jejich krásné skutky, které udělali, dokud ještě byli s námi - aby se na jejich jména nikdy nezapomnělo!

Ibrahim Osmani - Presevo - Srbsko

Phralale, Pheyale,

Mangav katar amaro Swunto Drago Del, te hodinil and'e pacha amari kamli phey e Milena, ay vo te lel la pasha peste. Te avel yerto. sa si te serav la ande murro yilo, sas man but bax ke prinzhardem la.

Katar o Lolya (Jorge Bernal) anda'y Argentina

Bratři a sestry,

prosím za našeho Boha, aby k sobě vzal naši drahou sestru. Vždy ji budu mít ve svém srdci. Měl jsem to velké štěstí, že jsem měl tu možnost ji poznat.

Katar Lolya Jorge Bernal, Argentina, Roma Emancipatie

Pakjivale Pralalen thaj pejnalen,

Akhava kalo nevipe(haberi) so shundem sas mangje jek pharo momento, soske nashavdili amari phen i Milena, pe jek bibahtako trafikako incidento. Jek phen kova so but dendas pi amari edukacija, a sar majubaro akcento pali i Rromani chib, jek phen(djuvli) so ni tromal te bistergjol pe amaro Rromengo emancipacijako thaj progresivno nivelo. Kamav taro devel te avela lacho than pasho leste thaj lako alav ma te bistergjovel.

Me sama but terno kana jek drom shundem lakoro keriba vorba pe Holandijako univerziteto ano Amsterdami. I Milena sas jek lachi phen so musaj te achol fenomeni pe Rromani historija te shaj o neve kustika (generacije) te pendजारo lasa. Te sovel lungo pe dveleske vasta. Devlesa.

Katar o Gjuner Abdula (Abdulaskoro) andi Holandija

Vážení bratři a sestry,

slýšel jsem o černé novince a je mi z toho těžce, proč doplatila na tento incident naše sestra Milena.

Dala nám velice moc pro náš vývoj a měla velmi velký akcent pro romským jazyk. Na tuto ženu se nedá zapomenout. Chtěl bych, aby Bůh byl na ni dobrý a aby na ni nezapomněl. Já jsem byl velmi mladý, když jsem slyšel o její práci na Holandské univerzitě v Amstrdamu. Milena byla dobrá žena, která musela zůstat fenoménem pro romskou historii, a nová generace ji takhle může poznávat. Ať spí na božích rukou. Bože.

Katar o Gjuner Abdula, Holandsko.

Pakavalen

Paro si amenge so hasardam Romani aktivistka. Licno ni pendzarala, amen sundam lake sar Romani dzuvli so kerda but e Romenge.

Lake familijake manga baro lokipe. Romani Dzuvljani Organizacija "DAJA" - Kumanovo, presidento Dilbera Kamberovska, Macedonia

Vážení,

je nám všem líto, že jsme ztratili romskou aktivistku. My jsme ji cítili jako romskou ženu, která dělala velmi mnoho pro Romy. Upřímnou soustrast všem pozůstalým.

Romská ženská organizace DAJA - Kumanovo, Prezident, Dalibera Kamberovská, Macedonia

3. KAPITOLA Z KNIHY ŠAJ PES DOVAKERAS-MŮŽEME SE DOMLUVIT.

(Jeden z mých vlastních komunikačních zážitků v Indii, roku 1969)

Ocitla jsem se poprvé sama v rádzasthánské vesnici, nabitá teoretickými indologickými vědomostmi. S údivem jsem zjišťovala, jak mnoho a zároveň málo jsou mi platné. Se stejným údivem to zjišťovali i moji indiští známí. Zasli nad tím, jak gori, bílá osoba, která ovládá jejich jazyk, se může dopouštět tolika nehorázných chyb v metajazyce kulturním. Například že do levé ruky, která je určená jen k úkolům nečistým, bere šálek, konvici, jídlo. Že se každý den ráno nepřevlékne do čistého oděvu - nebrali na vědomí, že v denním oděvu nespím jako oni. Že nemá seřizené své biologické potřeby tak, aby „příkaz přírody“ šla uposlechnout ráno do pouště a nehledala ve dne zoufale boudičku, která v celé vesnici není k nalezení. Že po dobrém jídle neřihne na znamení, že už má dost a že jí chutnalo. Přijela jsem do vesnice Čandarún a vyptávala se, kde bydlí paní, za kterou mě poslal jeden známý z Dilli. Kolem mne narůstal hlouček zvědavých vesničanek. Začaly se vyptávat: „Z jaké jsi kasty?“ „U nás kasty nejsou.“ odpověděla jsem. Byla to odpověď absolutně nesrozumitelná. Po chvíli neúspěšného objasňování jsem řekla: „Jsem z kasty valájtí, evropské“, a vesničanky byly spokojeny. Pak následovaly otázky, mám-li rodiče, muže, kolik dětí, kolik bratří a sester. A potom, kolik je mi let. Bylo mi v té době šestatřicet. Jako ta (evropská!) královna ze Sněhurky, která baží po lichotivé odpovědi, jsem se zeptala: „Kolik byste řekly?“ „Pětapadesát!“ odpověděla bez rozmyšlení vesničanka, která vedla konverzaci. Ostatní pokyvovaly hlavou, jo jo, pětapadesát. Byla jsem zdrcená. Což-pak opravdu vypadám o dvacet let starší? Později jsem se dozvěděla, že v indickém pojetí nabývá žena úctyhodnosti teprve s postupujícím věkem. V životním údobí každoměsíční „nečistoty“ má velice nízký status. Teprve po menopauze, po „očistě“, nabývá úcty rovnocenné s mužem. Mimo chodem totéž platilo v tradiční romské komunitě. Ptát se na věk ženy v Evropě je společenské tabu. V Indii, stejně tak jako u Romů, je to něco zcela přirozeného, obvyklého. Namísto abych na přirozenou otázku odpověděla slušně podle pravdy, vysloužila jsem si svou neslušnou, vyzývavou odpověď „úctu“, která mi dlouho dělala těžkou hlavu. Nejméně do té doby, než jsem se dozvěděla, jaké komunikační chyby jsem se dopustila tím, že jsem nepochopila komunikační symboliku indických vesničanek.

Hübschmannová, M., Univerzita Palackého, Olomouc 1993, úryvek vybrala Helena Sadilková

... a poděkování závěrem:

Toto poděkování patří všem, kteří přispěli svými příspěvky, fotografiemi, prací i časem ke vzniku této přílohy. Vyjádřit vděk všem jmenovitě by asi bylo složité, nicméně některé mi přece jen dovoluji zmínit. Za poskytnuté fotografie děkujeme především rodině Mileny Hübschmannové, jejímu bratru Antonínu Hübschmannovi, Petru Jedínákovi, Davidu Vaughanovi, Nadaci Charty 77. Další pocházejí z archivu našeho sdružení Romea. Za obrovské nasazení jsem vděčna celému týmu sdružení Romea, které současně pracuje na přípravě vzpomínkového večera na uctění památky Mileny Hübschmannové, který proběhne 8. prosince v Mramorovém sále Paláce Lucerna. Děkuji členům sdružení Athinganoi, konkrétně Gábině, Květě, Denise, Michalovi a Davidovi, dále Emilu Ščukovi, Janu Rácovi a také Zdeňkovi Ryšavému z Romey. Ti všichni pečlivě zorganizovali setkání přátel Mileny Hübschmannové v neděli 9. října v kavárně Marathon. Její majitel Miroslav Hrabaň nám laskavě umožnil za velmi výhodných podmínek se tam sejít i vystavovat fotky Mileny. Nemalelou zásluhu na rychlém vzniku této přílohy má grafik Jirka Miřovský, který ji uspořádal do této podoby. Těm všem ještě jednou díky. Snad se vám příloha bude líbit. Hlavně ale doufám, že alespoň částečně připomene, čím vším nám byla Milena Hübschmannová, jak obrovský přínos znamenala nejen pro nás, ale celou společnost.

Mgr. Jarmila Balážová
šéfredaktorka Romano vođi

